

# Антропософски вести

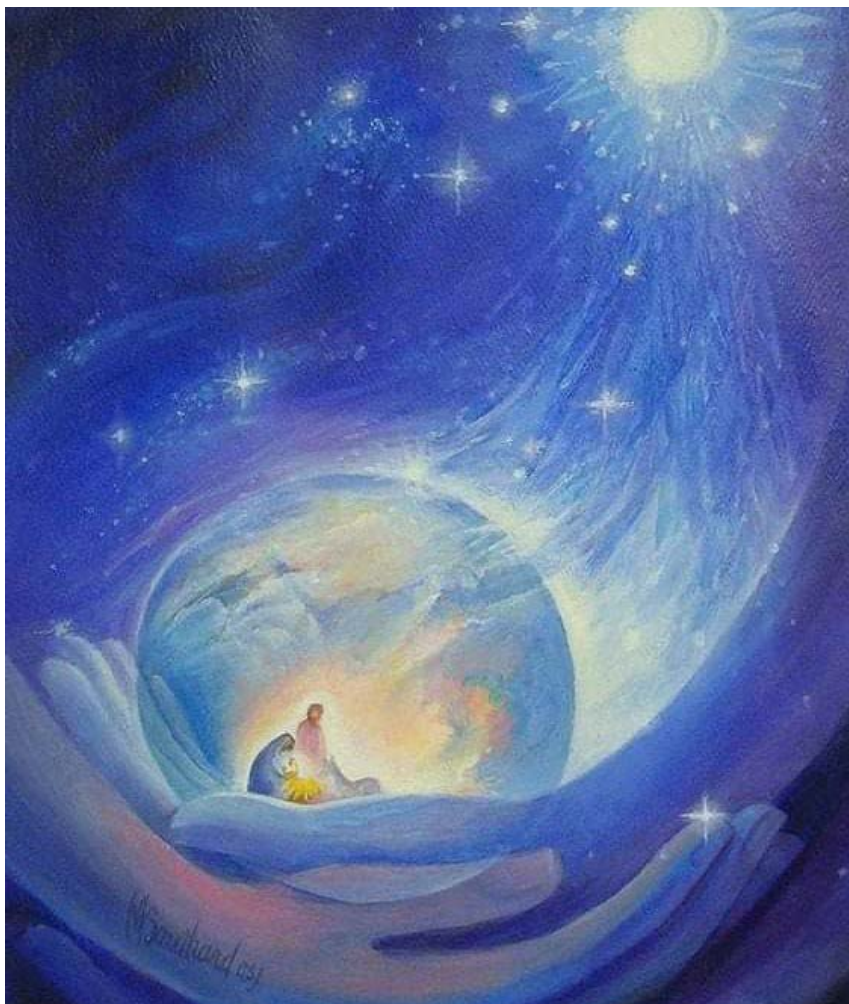
Брой 77  
РОЖДЕСТВО  
ДЕКЕМВРИ 2022 г.

ИЗДАВА СЕ ОТ АНТРОПОСОФСКОТО ОБЩЕСТВО В БЪЛГАРИЯ

Антропософията е път на познание и себеразвитие, който обхваща сферите на философията и науката, изкуството и социалния ред, предлага духовно-научни методи за развитие на истинско осъзнаване на реалността, дава обективно обяснение за човешката и световна еволюция. Основателят – д-р Рудолф Щайнер (1861 – 1925 г.) предоставя на всяка индивидуалност в пълна свобода обективно да изследва и провери фактите, изнесени от него за видимия и невидимия свят.

## СЪДЪРЖАНИЕ

2. Храмът на Висшите познания
4. Българското участие на международната есенна конференция в Дорнах
6. Новите откровения на Духовете на личността
8. Подводни камъни при разбирането и прилагането на тричлния социален организъм
11. Изменението на съзнанието изисква време
14. Работейки, аз уча
16. Какво е значението на природните бедствия като символ на времето?
19. Хегел за географската основа на световната история
21. Двегодишен курс по арт-терапия с Гога Джапаридзе
22. Появата на безазови хора в нашето време
23. Марк Гринголс и Логика на сърцето
24. Обяви, съобщения
24. Антропософски групи в България



В края на декември Земята вдишва своите собствени сили и ги задържа в себе си. Исус трябваше да бъде роден в тази част от годината, когато Земята разговаря не с Небето, а със самата себе си. Исус трябваше да бъде роден в тази част от годината, когато Земята самотно кръжи сред космическото пространство, сдържайки своето дихание дълбоко в себе си така, че това дихание да бъде протъкано от Слънчевата светлина. Исус следваше да се роди на Земята в онази част от годината, когато Земята кръжи всред Космоса.

Рудолф Щайнер

## ХРАМЪТ НА ВИСШИТЕ ПОЗНАНИЯ

Последната седмица на Адвента

„Духовният ученик може да встъпи в Храма на Висшите познания, когато издържи третото изпитание”. С тези думи Рудолф Щайнер започва описанието на степената на Посвещението в книгата „Как се постигат познания за висшите светове”.

Ученикът застава пред вратата на Духовния храм, когато премине през първите три седмици на Адвента през физическата, етерната и астралната обвивка, и преодолее съдържащите се в тях изкушаващи сили. Духовният храм не е нещо друго, освен собственият му Висш Аз. На тази степен на развитие човекът трябва вече да притежава в значителна степен Мъдростта, която е основната добродетел в последната седмица на Адвента. На тази степен тя значително се разширява и задълбочава. Рудолф Щайнер говори за една клетва като за едно от първите преживявания на ученика в Храма на Висшите познания. Тя се полага от посветения в храма на Висшата Божествена Мъдрост. От този момент непосредствено му се откриват необозримите съкровища на Мировата Мъдрост.

„Той научава какво трябва да прави със съкровеното знание, как да го употребява, за да служи на човечеството. Той започва за първи път истински да разбира света.... отсега нататък всичко е предоставено на неговата отговорност. Той се научава съвършено самостоятелно да открива какво трябва да направи. И тук „клетвата” означава, че човекът е съзрял да носи тази отговорност.” Освен обикновената памет, която е основата на нашия обикновен смъртен Аз, човекът носи в себе си и индивидуалната Мирова Памет, която преминава като единен поток през всичките му отделни

въплъщения на Земята и е свързана с неговия висш безсмъртен Аз. Също както нашият смъртен Аз е облечен с одеждата на нашата земна памет, така и нашият безсмъртен Аз е облечен в одеждата на Космическата Памет, която в същото време е и нашата собствена карма.

Най-голямото препятствие за човека да възприема своя Висш Аз е постоянно прикованото му съзнание към нисшия Аз. По тази причина е невъзможно потъването в сферата на Мировата Памет, без да се преодолее обикновената земна способност за спомняне. По-нататък в главата за посвещението е описано приемането от ученика на „питието на забравата” за нисшата памет, и след това „питието на спомена” за висшата памет. То е образното обозначение на съзнателния преход на духовния ученик от нисшия Аз към Висшия Аз. Последното е най-важното преживяване в Хра-

ма на Висшите Познания, и същевременно е целта на целия процес на посвещение.

Това вътрешно преобразяване на паметта, което изразява прехода от нисшия Аз към Висшия Аз, непосредствено е посочено в сцената от евангелието, която следва след сцената с изкушението в пустинята. Това е сцената с превръщането на водата във вино на сватбата в Кана Галилейска. Това е първото чудо, което Христос е направил на Земята. В тази сцената водата е имажинативният образ на обикновената земна човешка памет, чийто корен е в етерното тяло на човека. Виното е преобразената вода, която е била мъртва субстанция, но е станала жива в растението благодарение на въздействието на силите на Слънчевата светлина и топлина, и носеща в себе си силите на Вселенския живот. Виното е образът на паметта, пронизана от

космическите сили на Слънцето. С това преживяване на живата, слънчева памет е свързано първото възприятие на Висшия Аз за човека. Това е наистина брачно тържество в най-дълбокия смисъл, което е преддверие към дълбоката Мистерия на раждането на новото същество в човешката душа. Рудолф Щайнер посочва това значително преживяване в „Тайната наука” със следните думи: „В този миг душата усеща, че тя е родила... в самата себе си ново същество като същинско ядро на своята душа. И това същество е надарено със съвсем различни качества от онези, които преди това са били в душата.” Такова е едното преживяване на духовния ученик. На него му съответства „полагането на клетва” в Храма на Висшите Познания. Защото „става дума съвсем не за



„клетва” в обикновения смисъл на думата – пише Рудолф Щайнер – може да се каже, че на тази степен на развитието ученикът придобива някакъв опит.” Това именно е опитът на Висшия Аз. Другите две преживявания, които произтичат от този първи опит са: отношението на новородения Аз към нисшия Аз и към външния Духовен свят. Рудолф Щайнер ги описва в „Тайната наука” така: „Понякога ние чувстваме себе си във от онова, което обикновено сме наричали своя собствена същност, свой Аз. Това се усеща като че ли сега ние живеем в два Аза. Единият е онзи, който сме познавали по-рано. Вторият стои над него като новородено същество. И ние чувстваме как първото придобива известна самостоятелност по отношение на второто. На това преживяване съответства приемането на „питието на забравата” в Храма на Висшите Познания. По-нататък ние четем: „сега ние мо-

жем да доведем втория, новородения Аз до възприятие в Духовния свят. В него може да се развие онова, което има същото значение за Духовния свят както сетивните органи в сетивния свят. Когато това развитие достига съответната степен, човекът не само ще се чувства като новороден Аз, но ще възприема отсега нататък духовните факти и духовните същества, също както възприема физическия свят с помощта на физическите сетива. И това е третото значително преживяване. На него му съответства приемането на „питието на спомена“ в Храма на Висшите Познания. Само с приемането на това „питие“ ученикът става пълноправен служител и истински представител на неговите езотерични импулси в света.

И също както в кръговрата на годината трудният период на Адвента завършва с раждането на новото Слънце в тъмнината на зимната нощ, така завършва и описаният процес на посвещението с раждането на Висшия Аз в ученика – неговото вътрешно духовно Слънце. В този момент в него се съединяват в единство и във всеобхватно преживяване Макрокосмическото и микрокосмическото Рождество.

Всички тези описани преживявания са резултат от съзнателното преминаване на съвременния път на Посвещение. В сегашния цикъл на развитие този път не е свързан непосредствено с годишния ритъм, но много съществен е фактът, че най-благоприятното време за достигането до посочените преживявания е са именно четирите седмици на Адвента, които непосредствено предшестват Рождество. Защото в това време всеки човек подсъзнателно преминава пътя през своите обвивки, приближавайки се постепенно във времето на Рождество до своя Висш Аз. И ако той в качеството си на ученик на духовната наука, успее да съедини това със съответстващото вътрешно развитие и да формира определени добродетели: справедливост през първата седмица; умереност и разсъдителност през втората седмица; храброст и присъствие на Духа през третата – и Мъдрост през четвъртата седмица на Адвента – тогава на Рождество такъв човек ще може да се приближи до съзнателното преживяване на раждането на Висшия Аз в своята душа. Тогава Празникът на Рождество ще стане за него не само празник, малко или повече свързан с външните традиции, но и реалното вътрешно преживяване на Раждането на Висшия Аз от придобитата майчина субстанция на Мъдростта по пътя на вътрешното развитие.

И това преживяване като резултат и завършеност на целия преминат път може в душата съвсем реално да се превърне на Рождество в следната имажинация: под сводовете на някакъв величествен Храм се явява изпълненият с дълбока мъдрост, кротост и небесна чистота образ на Майката-Дева със сияещия в духа Младенец на ръцете. Този образ на Мария, описан в Евангелието на Лука, не е нищо друго освен земното изображение на небесната, божествена същност на Изида-София, а почиващият на ръце ѝ Младенец, Исус от натановия дом на Давид, е не някой друг, според духовната наука, а самата Натанова Душа, слязла на Земята и възплътила се във физическо тяло. Тя е Праобразът на Човека, истинският антропос в неговото райско състояние, още незасегнато от греха. От самото начало на света тази

„Жива Душа“ Антропосът на коленете на Майката-София, този образ е великата рождественска имагинция на Антропос-София: новото същество, родено от субстанцията на Божествената Мъдрост, истинският Антропос, на когото принадлежи приемането на Духовното Слънце – Христос. Затова и Рождество е истинският празник на Антропософията, онова време на годината, когато на Земята в сърцето на Европа е бил заложен Камъкът на Основата на новите Християнски Мистерии. Вечнозелената корона на Рождественското дърво на Новите Мистерии ни посочва бъдещето, неговият ствол ни посочва непосредственото действие на тези Мистерии в настоящето, а неговите корени отиват в далечното минало, когато тази имагинация, която днес ние можем да изживеем вътрешно на Рождество, се е осъществила само веднъж на физическия план като реално историческо събитие. Тя извиква у нас „спомнянето за Духа“, което ни води към раждането на Натановата Душа в тъмнината на зимната нощ. За това спомняне на „изначалната Рождественска нощ“ Рудолф Щайнер говори на втория ден на Коледното събрание така: „Скъпи мои приятели, ние се съединяваме с импулса на Основополагащия Камък в момента, когато човешкият спомен се визира назад към онази точка на еволюцията в Поврата на времената, когато в тъмната нощ и в тъмнината на моралното чувство на хората, пробивайки като небесна светлина, се ражда Божественото Същество, което по-късно става Христос... Нека нашето сърдечно чувство да се обърне към изначалната Рождественска нощ, която се е извършила в древната Палестина...”

„Упражнявай спомнянето на Духа в душевните дълбини...” – тези думи от първата част на Медитацията на Основополагащия камък изцяло могат да се отнесат към празника на Рождество. В тях нашето спомняне е насочено към съпреживяването на „Екс Део насцимур“, към раждането на Натановата Душа в земния свят, раждането на истинския Антропос. И също както преживяването на първите три седмици от Адвента са спомени за първите три жертви на Натановата Душа преди идването ѝ на Земята, така и последната седмица на Адвента е спомен за четвъртата, най-голяма жертва на Натановата Душа – нейното възплъщение на Земята, за да приеме в себе си Христос-Слънце.

Само на основата на Духовната наука човечеството ще може отново да придобие истинското разбиране за човека Исус и за космическото Същество на Христос, което е слязло в него по време на Кръщението в Йордан. Рудолф Щайнер е казал, че именно затова е необходимо разбирането на Христовия Импулс, пътят на Христос трябва да бъде присъединен към Исусовия път. Благодарение на това разбиране отново придобиват своето дълбоко езотерично значение Тринадесетте Свети ноцикато реален вътрешен път, който води от преживяването на земната Мистерия на Исус до преживяването на Космическата Мистерия на Христос. „От Исус към Христос“ – в тези думи се намира указанието за самата езотерична същност на Светите ноци. И за нас пътят на Тринадесетте ноци се превръща в истинско преживяване на думите на апостол Павел: „Не аз, а Христос в мен“.

## БЪЛГАРСКОТО УЧАСТИЕ НА МЕЖДУНАРОДНАТА ЕСЕННА КОНФЕРЕНЦИЯ В ДОРНАХ

От 5 до 9 октомври 2022 г. в Гьотеанума в Дорнах се състоя международната конференция по лечебна педагогика и социална терапия, на която присъстваха над 450 участници и голям брой гости чрез дигиталната платформа от около 30 държави. Съвместно с медицинската секция бяха разгледани различни подходи и аспекти на обширната област на здравето. Конференцията започна с принос на Ян Гьошел, който разказа митове и истории за полярностите, които отекваха на заден план отново и отново през петте дни. Сутрешните панели бяха посветени на любовта, уязвимостта и баланса. Конференцията завърши с принос на Кристин Груеве за нежността и творческото напрежение между живота и формата. Цялата сила, всички възможности се съдържат в живота, а принципът на формата ограничава тези възможности. Това може да създаде посока и намерение, както и неограничена решимост. Осъзнавайки тогава, че съдбата означава, че всички други посоки не могат да бъдат поети - и с това идва първата рана, първият момент на болка, моментът на осъзнаване.



Евритмичната вечерна програма зададе основното настрояние с Медитацията на Основополагащия камък. Какво ни дава днес вътрешна основа за себепознание и разбирането на другите хора? По случай повторното създаване на Антропософското общество през Коледа на 1923 г. Рудолф Щайнер полага Медитацията на основополагащия камък в сърцата на членовете, като по този начин отваря възможност за всеки човек да види себе си като космическо същество и да се научава да прекроява земните условия от това вдъхновение.

В следобедните работни групи намери място и българската работна група, с голям отклик от над 33-ма записали се, която разгледа лечебните и трансформиращи сили в градината. Концепцията на екипа на Софера (Ирина и Катерина) бе да разкрие взаимовръзката между прилагането на градинарската терапия и необходимата вътрешна дейност, която трябва да възникне у терапевта, така че насочвайки действията на работа в градината да се задействат лечебни и трансформиращи процеси. Възможностите на антропософската медитация за осъзнато преминаване от жест и движе-

ние към цялостен работен процес стоят в основата на тази концепция и в съвместно изследване с участниците достигнахме до пълно разгръщане на нейното приложение. Основните приноси от работна група - лечебни източници на енергия в градината плавно се сляха със зададените теми за тези дни, а това бяха любов - през първия ден, в който от непознати, които имат общ интерес към градината като източник на лечебни процеси, се обединихме в група, която може да прерасне в малка градинарска общност чрез споделяне на вътрешен опит. За да работи с елементите и температурамите в градината, всеки трябва да разсъждава върху три въпроса по време на въвеждащ кръг: с кое растение се свързва, към кой елемент изпитва дълбоко съзерцание, и въз основа на Медитацията на основополагащия камък, да избере своята посока, която да го насочи в следващото упражнение - вгълбено, внимателно наблюдение на растенията в градинарския парк на Гьотеанума. Всеки трябва да събере в една картонена кутия няколко растения, които са го повикали и с които се е свързал. В следващата стъпка участниците трябва да изберат слънчево място навън с групата, където може да установи по-дълбока връзка през същия елемент. В малки групи те имаха време да обсъдят това, което са наблюдавали и събрали, да изследват връзката с растенията и как тя е свързана с тяхната личност. Наблюденията са запечатани чрез артистичен експеримент от светлинен принт или цианотипия, за да бъде уловено разкриването на човешката душа чрез тайнството на растението. През втория ден от работната група под мотото на темата уязвимост се срещнахме с антропософска медитация. В съвместната работа в пленарната сесия се опитахме още веднъж да обобщим и да пренесем събудените чувства чрез растителните същества към хората. Как действат ароматите, как действат цветовете на цветето, коя част от растението е избрана - дали лист, или цвят, или пъпка, или плод или корен. Защо е избрана тази част от растението? Това беше последвано от медитация на семена в две части, за да позволи на идеята на растението да процъфти в мисловна конструкция през човешкото тяло. Всеки имаше възможност да опише какво е преживял по време на тази медитация. Наблюдаването бе записано чрез поетична форма на собствения си език и всеки имаше възможност да рецитира написания стих

*Семето пазя в топлината на своите ръце  
То расте*

*В мекота, загърнато в земята,  
Под ясното слънце и блясъка на звездата*

*Аз израствам и уча*

*Лечебното*

*Там в ядрото, в сърцевината*

*Са изпълнени и здрави нещата*

*Мислите насочват и преобразяват и надолу и навътре  
като корени дълбаят*

*Чрез движение, чрез емоции клоните и листата*

*танцуват, завихрят, хранят и пазят делата  
В развиделяването сънят се преобразяват така,  
че тъмнината започва да ухае на цветя*

В третия ден под мотото на търсене на баланс преминахме през лечебното и духовното в жеста през сакралното в движението, което изследвахме и чрез познанията за евритмичните движения във вертикала и в хоризонтала към цялостния процес на работа и необходимото вътрешно познание. Чрез практически упражнения за обследване на работния жест и работните процеси, позовавайки се на Р. Щайнер от Медитативни разглеждания и насоки за задълбо-

чаване на лечебното изкуство (Лекции за лекари и студенти по медицина, януари 1924 г.) се разкриха и взаимодействията между трите основни сфери - земната сфера при работа с проникване във почвата, в хоризонталните работните процеси при засяване или жътва, когато се пристъпва към отваряне към другия, към общностното, и в космичната сфера при бране на плодовете и добродетелите на нашия труд. Завършихме работните дни с нагласата, че основните принципи на Духовната наука са свързани неизменно с практическия живот. "Човешкият дух ще проникне в сферата на човешкия труд и оттам – в прогреса на човечеството. И Духовната наука ще докаже, че е най-мощната мая на живота."

## Посещение на Соня Цауш в България от 15-25 октомври 2022 г.

На тази прекрасна дата, 15 октомври, посрещнахме Соня Цауш като един от тримата председатели на тричленния ръководен екип на Антропософския съвет за приобщаващо социално развитие и работи в Германската федерална асоциация за антропософски социални услуги „Anthropoi“, заместник-ръководител на петгодишния проект „Принос на антропософски социални услуги към приобщаваща общност“ и координатор на отдела за професионално обучение, сценичен танцьор и терапевт евритмист. Предварително начертаната програма включваше лекция във валдорфското училище, насочена към педагози, специалисти и родители на тема „Говоря и слушам със сърцето – възможна нагласа за приобщаващо общество“, в която чрез жив път от сърцето да се научим чрез емпатия да говорим и да се вслушваме в другия, така че да създадем приемащо пространство помежду ни, в което да се случи творчески възходящ процес. Лекцията се позовава на разбирането за 12-те сетива и включваше много практически упражнения. С голям интерес на малки групи всеки имаше възможност да провери своите собствени граници и откритост в откровение към човека отсреща. Голяма благодарност трябва да изкажем за умения и прецизен превод на Катя Белопитова.

чество, да види седалището на Българското антропософско общество, да откликне на покана и радио-интервю към БНР <https://bnr.bg/hristobotev/post/101722293>, където имаше възможност да представи дейността на Социалния Антропософски съвет и впечатления наскоро преминалата конференция в Дорнах. Малката евритмична общност в София имаше възможност да срещне в Център Нео-Гея чрез Соня Цауш и социалната евритмия през дискусията относно възможностите за придобиване на социални умения за общностно и екипно формиране чрез евритмията.

След интензивните дни в София, поехме на път по стъпките на пътешествието от 1939 г. на Ита Вегман из България, при което тя посещава Рилския манастир, съпроводена от Екатерина Папазова. Вследствие на това посещение и окуражителни думи от страна на Ита Вегман българските читатели се срещат с със задълбоченото изследване и публикуваната книга за Богомилските надгробни паметници. Посещението на Софера в живописното селце Илинденци съвпадна с топло и нежно, благодатна и щедра есен, в която имаше възможност да се запознаем с природата и лековитите минерални извори в региона, да се запознаем с Мраморния град, проект към Арт-Център Илинденци и да се



В поредица от кратки срещи Соня Цауш имаше възможност да добие представа за живота на отделните практически работни групи в София, да се запознае с други социални проекти като Социалния цирк към Фондация Мини-Арт фест, да посети места, в които се предлага храна с деметер ка-



разхождаме в овощните и зеленчукови градини на Софера сред открития скулптурен парк.

От 21-23 октомври Софера бе и домакин на поредната отворена среща за подготовка на биодинамични препарати, като за начало на събитието бе посещението на кравефер-

мата Чифлик Ливади, с която си партнираме при подготвянето на биодинамичен компост и набавянето на животински обвивки за препаратите от здрави и щастливи животни. Срещата започна с опознавателен кръг, в който всеки сподели очакванията, с които е дошъл, и какво иска да научи и отнесе със себе си. Соня Цауш продължи с въведение в евритмията и лечебната евритмия за всички желаещи и даде ценни насоки за интердисциплинарната евритмична практика, развиваща се в биодинамиката като грижа за растенията и почвата. Гост-лектор на събитието бе и Мими Найденова - една от белите лястовици на биодинамиката в България, дeмeтeр консултант и агроном с изключително богат опит при отглеждането на етерично-маслени култури.

В съботния следобед се събрахме около 40 човека, обучители и терапевти, семействата, подкрепящи дейностите на Софера, млади партниращи фермери и агрономи, интересувачи се от биодинамичния подход, студенти и доброволци. За децата участници валдорфски педагог Десислава

Евгениева бе подготвила ателие за работа с филц. Благодарение на семейство Кутлеви от еко-селище Глинените къщи в Илинденци на съвместна общностна вечеря се случиха и много лични срещи и бяха договорени нови проекти.

Семената на бъдещето бяха посети, сега е наша отговорността да ги обгрижваме докато покълнат и дадат плод. Ще завършим с един стих на Конрад Фердинанд Мейер, един от любимите образните поети на Антропософията.

*Мерете стъпката! Мерете размаха!*

*Земята млада своето време чака.*

*Пада зрънцето, и то умира*

*в отмора сладка спокойствие съзира.*

*И ето го пробива своята обвивка.*

*Спокойно чака. Сладост е светлинната покривка.*

*И нито едно не изпада от този свят.*

*своето място намира сред Божията благодат.*

**Ирина Папаро**

## НОВИТЕ ОТКРОВЕНИЯ НА ДУХОВЕТЕ НА ЛИЧНОСТТА

След края на първата световна война Рудолф Щайнер говори отново и отново за нови откровения в съвременното, които са започнали с епохата на съзнателната душа и са насочени към стремежа за лична свобода, равенство и социално уравнивяване. Зад тези идеали стои дейността на Духовете на личността, които се наричат и Архаи.

Наследените мисловни форми ни се предават от намиращите се над тях йерархии, от духовете на формата, наричани обикновено ексузии (библейско елохими): „Характерното при тези духове на формата, давано в старите видения, е че те са оживявали в човека представите, действащи в старите религии, които са работели в християнството и до днес.“(1) Отношението на духовете на формата към човека не е било зряло: Имагинациите са били улавяни инстинктивно от пророци и ясновидци. „Тогава човек е можел да бъде надарен от свише: Тогава духовете на формата са му давали по ясновидски начин имагинации. Много хора търсят и днес този път, понеже той е по-удобен поради това, че сега може да бъде постигнат само по патологичен начин. Човекът е преминал през определено развитие и това, което в древни времена е било психологично, днес е патологично.“ Това, станало вече проблематично отношение между човека и ангела, се променя в отново разцъфтяващото отношение към духовете на личността. Сега човекът трябва активно да се издигне до йерархическите откровения. Човек носи своите имагинации към духовете на личността, чиято истинност те проверяват и обективират в интуициите си. (2) Следователно, от самия човек зависи, дали ще се издигне върху духовната вълна, която слиза надолу от небесата и ще обхване съзнателно интуициите. Това може да стане само чрез мисловна вътрешна работа и Рудолф Щайнер препоръчва да развиваме собствени имагинации на основата на съвременното природонаучно познание.

### Духовете на мрака

Този напредък е свързан с протичащ успоредно с него упадък, и извежда, така да се каже, по закономерен начин, противниковите сили на сцената. Рудолф Щайнер ги нарича духове на мрака. (3) Тези ариманични противодействащи сили работят в машинните сили и се опитват да попречат на човека за издигането му към откровенията. Тяжното въздействие остава неосъзнато от повечето хора. Ариман действа тайно, той не иска да бъде разпознат от хората, тъй като разпознаването на злото би било първата стъпка към неговото преодоляване и избавление. Освен това трябва да се изходи от това, че азуричните духове на мрака, подобно на редовните архаи, комуникират с хората през интуициите. Когато човек стига до светлите откровения само чрез съзнателна работа, той несъзнателно приема тъмните интуиции. Това се получава преди всичко при техническите изобретения, индустриалните интуиции, които са инспирирани от ариманични духове. Те си служат и с машинните сили, за да пленяват душите на хората. „Така от една страна ние имаме настъпващите за едно ново ясновидство нови откровения на небесата, а от друга страна имаме, в известна степен идваща от подземното, материалността за противниците, за известни демонични духове, за духове на мрака, които не се осъществяват чрез човека от плът и кръв, но които все пак живеят сред нас посредством това, че човешките сили се заместват от механизми, от машини.“(4)

Целият ни модерен технически свят изглежда така, като че е инспириран от ариманически същества. Разрушения от най-голям мащаб стават възможни заради интуицията за атомната бомба. А чрез дигиталната революция човекът става излишен; одухотвореният човек се заменя с бездушни работи и дигиталната интелигентност. Все пак неодухотворената техника не е напълно бездуховна, защото тя създава материалността за ариманичните демони.

Трябва ли да пратим механичното мислене по дяво-

лите, защото то дава възможност на определени духове на мрака да се опълчат срещу разкриващите се в откровения духове на личността? Тогава би трябвало да се откажем от положителния ефект на механичното мислене, което ни учи да мислим с ясни, точни контури: „Но те са възпитателно средство от изключителен вид; това може да се забележи и днес. В днешно време ясно могат да мислят само онези хора, които са усвоили известни природонаучни представи. Другите се изкушават да мислят мъгляво.”(5) Затова въобще не бива да се плашим от това, да се проникваме с механично мислене. Защото бъде ли поставено то „в служба на новите откровения на небесата”, тогава духовните светове могат да бъдат обхванати със същата яснота и точност и да станат неотменима помощ за решаване на привидно неразрешими въпроси относно капитала, труда и стоката.

### Първичните идеи / Пра-идеите на Архаите

В третата глава на „Същност на социалния въпрос: „Капитализъм и социални идеи” Рудолф Щайнер формулира тези светли интуиции на духовете на личността. Той многократно подчертава колко е важно да се вдълбочим в „ първичните мисли/ пра-идеи”, за да намерим действителни решения за социалните въпроси.

„Днес е необходимо да се разбере, че не може да се направи съответстваща на фактите преценка, ако не се върнем към първичните идеи, които са заложени в основата на всички социални институции. Когато не съществуват правилни източници, от които в социалния организъм наново и наново да се вливат силите, съдържащи се в тези пра-идеи, тогава институциите приемат форми, които не подпомагат живота, а му пречат.”(6) С тези пра-мисли и техните сили Рудолф Щайнер се обръща към пра-силите, пра-началата. Следователно, тези интуиции произлизат от духовете на личността. Във „философия на свободата” това се означава като „общото пра-същество, което прониква всички хора.” На въпроса на Валтер Йоханес Щайн, за кое същество конкретно става дума, Рудолф Щайнер е отговорил: „Това е един вид групово душа на човечеството, това е най-старият от архаите, който е на път да стане дух на формата.”(7) Ако досега по отношение на човека творческите духове за били стоящите над духовете на личността духове на формата, то сега духовете на личността са започнали да се издигат към степента на духовете на формата и до собствена творческа дейност. „Духовете на личността постъпват на мястото на духовете на формата. Субективно с този външен факт от развитието бавно върви изразяването на импулса за свобода от човешката душа. Както и да се разиграват събитията външно, каквото и да се случва още хаотично, онова, което вече противоборства на случващото се в съвременното и в близкото бъдеще, е, че

човекът точно в епохата на съзнателната душа, в която ние вече живеем от 15. век насам, си пробива път към изживяването на импулса за свобода.” (8)

### Същност на социалния въпрос

Рудолф Щайнер обхваща конкретно тези изглеждащи абстрактни изложения за свободата в книгата си „Същност на социалния въпрос”, където изхожда от тезата: „В здравия социален организъм плодовете от дадена дейност посредством капитал и индивидуални човешки способности трябва да произлизат като всяко духовно постижение от една страна от свободната инициатива на работещия, а от друга страна от свободното разбиране на другите хора, които изискват наличието на резултати от действията човек.” (9) Не става въпрос за премахване на капитализма. А за един „подобър” капитализъм, захранван от пра-идеята. В смисъла на носения от духовете на личността импулс към свобода във всички случаи трябва да се дава възможност за свободната инициатива на действащите. За предприемачеството от това следва, че индивидуалните способности могат да се разгърнат напълно, само ако има частна собственост върху производствените средства. „От работещия в духовната

сфера до творещия с ръцете си, всеки един човек, ако иска да служи без предразсъдъци на собствения си интерес, трябва да каже: Аз искам достатъчно голям брой способни хора или групи от хора не само да могат да разполагат напълно свободно с капитал, а и да могат по собствена инициатива да стигат до капитала; защото само те могат да преценят, как чрез посредничеството на капитала техните индивидуални способности ще произведат целесъобразно блага за социалния организъм.”(10)

В какво отношение се намира свободното разпореждане към частната собственост? Сама по себе си частната собственост не е абсолютна ценност, а само посредник на свободното разпореждане. Двете неща идват от различни социални сфери

– индивидуалните способности произхождат от духовния живот, частната собственост от правовия – и се свързват едно с друго. Така свободните способности са необходимо условие за частната собственост. Но това все пак не бива да трае вечно и трябва да остава в движение, тъй като „социалният организъм е непрекъснато пребъдващ, растящ”, (11) а не застинал организъм, който може да се поправи напр. с нови данъци. Ако нещо, което преди е било полезно за общността, се превърне в нещо вредно, трябва да се вземат радикални мерки в подходящия момент. Следователно, ако основаното на индивидуалните способности разпореждане е застрашено да се превърне в неправомерно разгръщане на власт, тогава свързаното с това право на собственост трябва да бъде променено. Докато индивидуалните способ-



ности са свързани по такъв начин с основата на капитала на предприятието, че от това да произтича продуктивна полза за целия социален организъм, частната собственост може да остане. Правото на собственост обаче не би трябвало да се превръща в ощетяваща собственост, поради което правата държава винаги трябва да се грижи „за превеждането към индивидуалните човешки способности.“ (12) Обаче самата държава не бива никога да завзема разпореждането с предприятието, защото в противен случай би могла да се парализира индивидуалната производителност, свързана със загуби за цялото общество. В епохата на неолиберализма такива национализирания, каквито са били искани от пролетариите през 1919 г., когато е написана „Същност на социалния въпрос“ вече не са тема. (13) В днешно време проблемът се състои по-скоро в това, че анонимни инвеститори си присвояват основата на капитала, респективно предприятията чрез закупуване за егоистични цели във вреда на социалния организъм. „Те използват икономическата субстанция, извличат краткосрочно печалби и ги укриват в паралелните компании на финансовите оазиси.“(14) Този законово санкциониран грабеж ще бъде невъзможен, ако предаването на предприятията не се урежда повече през покупка и продажба. Рудолф Щайнер препоръчва, напускащият ръководител на предприятието сам да избира наследника си, или „правото на разпореждане да се предава на корпорация“ от духовния живот. (15)

В социалното тричленно устройство капиталът се дефинира като външноикономическа, непокупаема функция на духовния живот, която действа градивно навътре в икономиката. Правовите държави на третото хилядолетие ще уреждат правните форми, под които ще стават ограничените във времето прехвърляния на капитала. В основата на това ще са залегнали „пра-мисловните“ интуиции за равенство и свобода и тяхното правилно членение.

**Харалд Херман**

списание Euröpäer, бр. 12, октомври 2019 г.

Превод: **Величка Йорданова**

#### Бележки:

- (1) Рудолф Щайнер, „Как човечеството може отново да намери Христос“, СС 187, стр. 104
- (2) Също там
- (3) В СС 99 и СС 100 тези ариманически същества на степената на архаи се наричат азури. Те се изправят срещу духовете на личността като духове на егоизма.
- (4) Рудолф Щайнер, „Основната повеля на нашето време“, СС 186, стр. 25
- (5) Също там
- (6) Рудолф Щайнер, „Същност на социалния въпрос“ (джобно издание, 6, 1976 г., стр. 92
- (7) Томас Майер, „Валтер Йонахес Щайн – Рудолф Щайнер. Документация на едно пътеводно сътрудничество“, стр. 284
- (8) Рудолф Щайнер, СС 187, стр. 99
- (9) Рудолф Щайнер, „Същност на социалния въпрос“ (джобно издание, 6, 1976 г., стр. 98
- (10) Рудолф Щайнер, „Същност на социалния въпрос“, стр. 106
- (11) Рудолф Щайнер, „Същност на социалния въпрос“, стр. 107
- (12) Рудолф Щайнер, „Същност на социалния въпрос“, 112
- (13) По отношение на такива обусловени от времето зависимости „Същност на социалния въпрос“ може да се нарече остаряла книга, но що се отнася до пра-идеите, актуалността ѝ сигурно ще продължи още няколко века.
- (14) Вернер Рюгемер, „Капиталистите на 21. век“, издание Papurossa, стр. 319
- (15) Рудолф Щайнер, „Същност на социалния въпрос“, 115

## ПОДВОДНИ КАМЪНИ ПРИ РАЗБИРАНЕТО И ПРИЛАГАНЕТО НА ТРИЧЛЕННИЯ СОЦИАЛЕН ОРГАНИЗЪМ

На пръв поглед няма нищо по-лесно от разбирането на „Същност на социалния въпрос“. Свидетелство за това са многобройните статии в антропософските периодични издания. Но съвсем не е така с разбирането на икономическия курс на Р. Щайнер, изнесен в Щутгарт преди 100 години пред студенти по икономика от 24. 07. 1922 г. до 06.08. 1922 г. Веднага след него Р. Щайнер е поканен да вземе участие в международната академична конференция в Оксфорд, Англия, на тема: „Духовни ценности в образованието и общественения живот“, където той изнася две лекции. В тях той говори, че само духовните знания позволяват разбирането на реалността. Тялото, душата и духът на всеки един от нас зависят не само от телата, душите и духовете на хората около нас, но и от отношението ни към света. Духовните знания и стремежът към свобода са условие за разрешаване както на ежедневните, така и на дългосрочните задачи на човека

и човечеството.

Знаем, че шансът да се приложи тричленият социален ред в края на първата световна война не успява. Отговорът на Р. Щайнер е Валдорфското образование. То ще създаде хора с правилно мислене, които ще разберат същността на тричленият социален ред и ще искат да го приложат. Но като противодействие на окултните ложи, на власт идва Хитлер, а след това и втората световна война. Антропософското общество и Християнската общност са забранени и книгите им се изгарят. Но преследването принуждава част от антропософите да емигрират в Лтинска Америка, ЮАР и други африкански държави, а след войната и в Израел. Рио де Жанейро е вторият град в света по брой на антропософи след Щутгарт. В над 70 държави се създават много Валдорфски училища. В Англия възникват кемпхили и също се разпространяват в много държави. Много елементи на три-

членния социален ред има в кемпхилите. Знам това от моя четиригодишен личен опит. Но в момента Ариман ги атакува със задължително професионално обучение, заплати, осем-часов работен ден и т.н.

В края на миналия век в англоговорящия антропософски свят се издаваха поне две списания посветени на тричленния социален ред. Признатият за голям холандски banker Пол Макай се отказа от кариера и стана секретар на националното антропософско общество, а след няколко години стана член и на Форщанда. Той обръщаше внимание на важността на изучаването на „Курса по национална икономика“. Особено популярен беше и Кристофър Бад, който беше защитил докторска степен за финансите на тричленния социален ред в Европейската банка за възстановяване и развитие. Той издаваше списание „Икономика на асоциациите“. Според мен, тогава преобладаваше мнението, че тричленният социален ред ще започне в сравнително голям мащаб след страшната епоха на Орифиел, т.е. след 5 - 6 века, когато се случи нещо изненадващо.

През 1998 г. живеях в САЩ и ходех редовно в икономическа група в Лос Анжелис. Там бяха издадени две неизвестни дотогава лекции на Р. Щайнер, изнесени на 23 и 29 март 1919 г. в Дорнах. Изненадващо за всички беше, че в тях се описваше графика на прилагане на тричленния социален ред. Кристофър Бад също не знаеше за съществуването на двете лекции и беше поканен за втори път от нашата икономическа група да говори на тридневна конференция по темата, предложена от нас: Какъв е възможният график на тричленния социален ред. Оставихме го да говори, а накрая аз бях избран да разкажа следното:

В петата следатлантска епоха Имагинацията, развита в хармония с Ангелите, е необходима, за да се стигне до свободен и независим духовно-културен живот. „Специалната задача на човечеството в нашата пета следатлантска културна епоха е да развие Имагинация... Геният на народа култивира Имагинация, от която трябва да дойде общата духовна култура на бъдещето... От човешките същества ще се изисква Имагинация, защото само чрез нея антисоциалните импулси, толкова силни днес, ще се развият в социални импулси. Така чрез имагинацията човешките същества ще придобият способността да поставят себе си на мястото на другите човешки същества. Ти не можеш да поставиш себе си на мястото на ближния чрез абстрактно мислене. Абстрактното мислене те кара да се занимаваш, абстрактното мислене те кара да си внимателен само за своето мнение. И над всичко абстрактното мислене ни води към затваряне за подвижността повече или по-малко, а тя е необходима, за да живеем в духовния свят.“

В шестата епоха ние трябва да развием „независим политически и правов живот в държавата или нацията, чрез който Архангелите стават по-интимни с човешките същества. „В шестия следатлантски период нещо като Инспира-

ция на гения на народа трябва специално да се култивира и от нея ще разцъфтяват идеи за правата, което ще се чувства като подарък от духовния свят. Подарък, който идва долу, при гения на народа чрез Инспирация, в смисъла на великото древно водачество... Може да се каже, че чрез тези инспирации, преживени от гения на народа, Ариман може да бъде окован във вериги. Иначе ариманическото качество ще се развие над цялата Земя.“

През седмата епоха независимият икономически живот, чрез който Архаите стават по-интимни с човешките същества. Трябва да бъде завършен... В края на седмия следатлантски период истинското социално добруване трябва да се постигне, при което индивидът ще се чувства нещастен, ако всички останали не са щастливи колкото него. Или ако личното щастие трябва да се постига за сметка на останалите... Последната епоха предимно трябва да развие Интуицията. Цялостният икономически живот може да се развива само под влияние на тази интуиция. Икономическият живот ще се счита за идеал.“

По-късно Р. Щайнер добавя следното за икономическия живот: „Икономическият живот е това, което може да бъде фундаментална подготовка за живота след смъртта. Какво

е поведението ни в икономическия живот, какво чувстваме в живота, в който ние сме индивиди, които доброволно по братски помагаме на другия или завистливо искаме да грабнем всичко за себе си – това зависи от основната конституция на нашата душа, и в същността си е мълчалива подготовка за много импулси, които ще бъдат развити в живота след смъртта... Ние носим със себе си от живота мълчалив елемент, който извира от братството, развито в икономическия живот и който развива важни импулси в живота след смъртта.“

Р. Щайнер добавя също, че ще работим с трите качества и в трите епохи, но над всичко и най-спешно е да развиваме незасимия духовно-културен живот до края на петата следатлантска епоха. Ако не го направим, ни чакат големи нещастия. С други думи, трябва да се опитваме все по-добре да мислим с образни картини. Ангелите очакват това от нас и ще ни помагат в този процес.

Можете да си представите удивлението на всички присъстващи. Само аз бях чел двете лекции и бях споделил прочетеното с ръководителя на нашата група. Той беше д-р по икономика в Чикаго, където е най-добрата школа с много нобелови лауреати по икономика. Разочарованите от това, което чува, се успокоиха от казаното от Р. Щайнер, че избретяването на етерните морални машини ще стане от дванадесет антропософи, които ще живеят заедно в общност с тричленен социален ред. Възможно е още сега той да бъде прилаган в малки общности.

Минаха няколко години и Кристофър Бад дойде в Лос Анжелис заедно с Марк Десаилес, основател на „Лобие“ в Швейцария. Двата заедно бяха изобретили и нова трета колона към годишния финансов отчет, която служеше



за коригиране на разпределението на печалбата в зависимост от кармата на членовете. Лобие е обединение на пет стопански единици – биодинамична ферма, хотел, магазин, валдорфско училище и може би аптека. Асоциацията от пет икономически субекта има обща антропософска група и месечни бизнес срещи. След приключването на годишните си финансови отчети се прави общо събрание на всички работници. В една обща цифра се сумират печалбите, ако има такива, или загубите на петте предприятия. Всеки работник казва какви промени има или ще има в живота му, например, „синът ми е вече студент“ или „чакам бебе“, или „получих наследство от 100 000 евро“ и други. В годишния баланс се оформя от счетоводителя нова трета колона, в която с плюс или минус се отчитат финансовите кармични нужди на всеки поотделно като промяна в заплатата. Това е истинското братство в икономическата сфера. Теоретически е възможно несемейният директор на „Веледа“, която има стотици милиони годишен оборот, да получи въпреки голямата си отговорност, по-малка заплата от чистачката, която има пет

деца, две от които са студенти. Заплатата не е мотив за труда, а желание да даваме на обществото. Р. Щайнер дори казва, че мярка за морала на човека става съотношението между даването на света и вземането от него. Това е нещо ново. Идеята се ражда в главата на Марк Десаилес, и двамата заедно с Кристофър Бад обмислят целия процес преди около двадесет години. Те го представиха за първи път пред нашата икономическа група в Лос Анжелис. Тогава присъстваха гости от цяла Америка. Новият вид счетоводство е голям пробив, защото осъществява връзката между трите вида лични пари и парите в една асоциация от фирми или икономиката на целия свят: заплати, инвестиции и дарения. Трите вида пари са: за тялото етерните нужди; за душата астралните желания; за духа дарения за това, което искам да осъществя в бъдеще. В „Курса по национална икономика“ Р. Щайнер пише, че парите са „реализиран дух“, т. е. те имат силата да местят планини, за което говори Христос. Например, ако Илон Мъск с неговите 250 милиарда долара реши, може да плати преместването на един хълм с ескаватори и камиони от едно място на друго.

И нещо още по-важно при използването на личните ни пари е, че първата малка крачка към осъзнаването на свободата в смисъла на „Философия на свободата“, въпреки че спим във волята, започва със съзнателното харчене на парите. Нарочно използвам думата „харчене“. Сравнително по-лесно е да правя разлика между нужди и желания, купуването на екологични храни или картофен чипс. Постепенно се отказваме от лукса, от моментните емоционални покупки, инспирирани от Луцифер, а също и алчното трупане на пари, инспирирано от Ариман чрез несъзнателния страх от бъдещето. Така по-лесно стигаме до волята в сравнение, например, с решенията, които сме вземали за езотеричното

си развитие и сме се проваляли.

В антропософските групи бихме могли да се откажем от черпенето и подаръците за рождени дни, а спестените пари да бъдат предназначени за антропософския дом в София. Нищо че сумите са малки. Важното е да превръщаме втория вид лични пари в третия вид. На теория същото се отнася и за света – огромните суми в личните сметки, надвишаващи световния годишен доход, а в същото време държавите натрупват дългове. Тук се крие тайният план на западните окултни братства. Чрез предстоящия финансов хаос спасението да дойде от Ариман и да бъде посрещнат от хората като „спасител“.

Ковидът е само подготовка за поробването на хората. Като противодействие антропософите могат да бъдат инициатори на създаването на една алтернативна безпарична икономика за взаимни услуги, а после и за стоки. Икономическата антропософска група в Лос Анжелис беше организираща такава с около 400 члена, в това число и хора от други духовни течения. В началото на едно общо събрание е бил



определен коефициент за различните видове труд. Например, ходенето за покупки на стари хора или тийнейджърка, която стои при детето, докато родителите са на опера, се определя с коефициент 1, а коефициентът на труда на адвоката или лекаря е 7. Жената, която седем часа е чистила къщата на други хора, има право на един час безплатна консултация при адвокат или обратно. Той пък може да използва заработения едночасов труд за един час при зъболекар с коефициент 7 като неговия. Останалите професии имат коефициент 2, 3, 4, 5 или 6. Всеки дава или взема от всеки. Двамата участници информират счетоводителя, който въвежда работното време и коефициентите им. Всеки член

може да проверява баланса на всички и всеки поотделно, и да предлага или иска услуга в удобно за него време. Аз участвах три години в тази инициатива, в която държавата и да иска, не може да се намеси с данъци, защото няма движение на пари. Тук Америка е изпреварила света вероятно с над 100 такива организации в големите градове. При предстоящата диктатура безпаричната икономика може да включи и стоки. Вероятно ще се отчита коефициентът и времето на производство на един хляб, например. За рождения ден на един антропософ ще бъде правилно някой да изработи сувенир, друг торта, а трети – свещи за тортата.

Накрая нещо и за имагинациите, развивани в нашата пета епоха в хармония с Ангелите, необходими за духовно-културния живот. Не трябва да се стряскаме. Според мен, пословиците по света са първоначални елементарни имагинации. Те са образни сравнения, заменящи дълги обяснения и преход към истинските имагинации, инспирирани от духовния свят. Когато дълго съм обмислял нещо или съм бил поставен на тясно с въпроси от антропософи, духовният свят милостиво ми е давал елементарни имагинации. На-

пример неотдавна: "Ти можеш да решаваеш интегрални уравнения, но защо не си в състояние да споделяш ентузиазма на начинаещия антропософ, който ти казва, че е научил, че  $2 + 2 = 4$ ." Преди това с досада съм изслушвал неща, които знам, и дори съм ги прекъсвал.

Дано съм постигнал целта, че прилагането на третия член от социалния организъм изисква голямо езотерично развитие, защото се засилва правилното желание на отделни антропософи да живеят заедно в комуни. Но то изисква сериозна подготовка. След четири години в кемпхил знам, че това е най-трудното нещо на света. Всичките ти несъвършенства ще се проявят външно. Всички ще ги видят и ти ще виждаш техните. Процесът е болезнен. Няма къде да се скриеш. По-лесно е да яздиш тигър, отколкото да изработиш Михайловата смелост да казваш открито в очите на другите

това, което мислиш за тях с надлично обективно мислене, което да не ги наранява. Но също и да чуваш мненията им за теб. Да се опитвам да оставам в мисленето, на мен ми помагаше казаното от Р. Щайнер: „Ако някой те е ударил с пръчка, това е защото преди да се родиш, Висшият ти Аз го е помолил да го направи, и ти трябва да си му благодарен.“ Наистина Висшият ни Аз ни възпитава чрез обкръжаващите ни хора, но низшият ни ежедневен Аз се сърди. Ако за сетивната душа справедливият гняв е правилен, за разсъдърната душа е търсенето на истината. А след намирането ѝ чрез Антропософията, съзнателната душа благодари за всичко, което ѝ се случва, и живее хармонично в противоречията. Живеенето в комуна ускорява езотеричното ни развитие. Успех в това смело начинание!

*Йордан Димитров*

## ИЗМЕНЕНИЕТО НА СЪЗНАНИЕТО ИЗИСКВА ВРЕМЕ

продължение от брой 76

Защо този идеал се оказва актуален днес? Както беше казано, културата винаги се направлява от съответните идеали. Те са живели в митологията, в импулсите на изкуството и в социалните структури, вдъхновени от мистериите центрове. Обществени структури, в които живеят хората, са били непосредствен израз на душевната конфигурация и състоянието на съзнанието на хората. Вземем ли кастовата структура на древно индийската култура, теокрацията - в древно персийската или в древно египетската култура, зараждащата се демокрация в Гърция или феодализма в средните векове, ние винаги виждаме идеалите, които са възниквали чрез социалните структури, виждаме, че в основата винаги е бил човекът.

Но образът на човека е в развитие. Променя се не само началната идея за човека, която пронизва всички идеали като твореща мисъл, но нейната проявяваща се форма се сменя в различните периоди на културата. В зависимост от това как човек е преживявал сам себе си в съответствие със своята душевна конфигурация, със своето развитие на съзнанието, се изменя и идеалът, в който човекът формира социалната си действителност. Съзнанието на човека в процеса на прехода от 19 век към 20 век принципно се измени.

В началото на 15 век постепенно се развива интелектуалното, аналитичното, Аз-подчинено сетивно съзнание. Съзнанието, което се пробужда за външния сетивен свят, преработва сетивните впечатления в остро очертани интелектуални мислоформи. Съвременното естествознание и раждащата се техника като резултат от него, индустрията и съвременната икономия вземат начало от това ново съзнание. Това съзнание продължава да се развива по-нататък. И ако това развитие се спира, то все повече се проявява като сянькообразно, като форма на двойника на това съзнание. Двойник на това сетивно-ориентирано съзнание се явява материализмът, който все повече заслепява духовните и морални ценности.

Двойникът подчинява това съзнание, подчинява собствения Аз и се ражда егоизмът, който в края на краищата

унищожава социалния живот. В двадесети век съществува необходимост и възможност, това съзнание да направи следваща стъпка към ново разбиране на науката за Духа и обновяването на социалния живот. То трябва да се пробуди за духовния свят, в света на чувствата, то трябва да се пробуди за социалната активност, която дреме във всеки един от нас.

Или с други думи това съзнание ще се пробуди тогава, когато на мястото на нисшия егоистичен Аз започне съзнателно да се изгражда другият Аз. Антропософията като духовна наука и социална тричленност, като идеал на социална деятелност е дадена от Рудолф Щайнер, и съзнанието трябва да намери подходящата почва за своето развитие.

Какви задачи трябва да бъдат поставени пред обществото, пред човека, за да може той да развие такова съзнание? Разделянето на единната държава на три относително независими органични системи е необходимо за пробуждането на такава отговорност в образованието, в самоуправляващия се духовен живот (в качество му на сътрудник на всяка работеща общност), самоуправляващия се икономически живот (като производител, търговец, потребител), самоуправляващия се правов живот (политик, гражданин). Колкото по-активен, отговорен и събуден за тази тричленност е Азът, толкова повече той ще преживява себе си като същество, състоящо се от тяло, душа и дух. Това преживяване отваря врата към ново духовно съзнание. В идеала на социалната тричленност няма централно координиране, няма четвърти член, който ще ръководи другите три. Това, което ги свързва, е самият човек. Той е представен напълно в тези три члена. Доколкото той свързва тези три члена, дотолкова израства и неговото социално съзнание.

Социалната тричленност е съответстващата на Духа на времето проява на социалния идеал, защото от една страна се основава на сегашното състояние на съзнанието, а от друга се нуждае да бъде изградено такова съзнание в бъдещето.

Въпреки това, човек по собствена инициатива разделя намиращата се в единство държава и чрез това разделяне се изгражда новото духовно съзнание. Доколкото той при-

съства в тези три члена и е принуден да ги свърже помежду си, дотолкова израства неговото социално съзнание. Така става освобождаването на съзнанието на нашето време и ние не попадаме под влиянието на противоположностите материализъм - егоизъм, и самото съзнание открива пътя към следваща степен на развитие .

### Асоциацията като институт на икономическия живот

За всички конкретни форми, които могат да се проявят в социалното разделяне, Рудолф Щайнер винаги е употребявал думата *Einrichtungen* (Институт), която означава не толкова формата, колкото съдържанието, в която се проявява.

Формите могат постоянно да се изменят, но направлението, тенденцията винаги показват идеала. Може, например, да се попита: какви институти трябва да се създават така, че в икономическия живот възможностите на производителите, да са братски ориентирани към нуждите на потребителите? Факт е, че на Запад пазарната икономика и плановата икономика на Изток не бяха в състояние да координират с успех производството и потреблението. А ако това донякъде имаше успех, беше за сметка на околната среда, за сметка на прекомерната експлоатация на природни ресурси, работната сила и капитала. Никакъв механизъм на ценообразуването, който влияе на търсенето и предлагането, нито централното управление на производство и планиране, не бяха в състояние конкретно да намерят баланса между производствените възможности и конкретните потребности. Самоуправляемият икономически живот се нуждае от органи, в които производители, търговци и потребители или техни представители, могат конкретно да уточняват, да съгласуват своите потребности и възможности. Рудолф Щайнер нарича такива органи асоциации.

Взаимният интерес на потребности и възможности на другите, трябва да се постига по пътя на преговори в асоциациите, да се обсъжда количеството, качеството, цената и други аспекти на произведените стоки. Основният въпрос е: при какви условия на такива преговори в икономическите асоциации резултатът може да бъде позитивен ?

Тук могат да бъдат поставени две важни условия: първо да се определи кои факти са наистина икономически, които произтичат само от икономическия процес. Само този, който е производител, или търговец; посредник или потребител, включен в реалното движение на стоките, може да участва в социалното обсъждане в тази област. Свообразието на икономическия живот не трябва да има вмешателство отвън. Когато в стопанството се внасят политически или идеологически причини, тогава икономиката започва да се разрушава: всевъзможни неправилни способности да се дотират цените, дисхармония между производство и потребление, несъответстващи въпроси за качеството. Идеята за тричленност предоставя възможност, дава представа за институциите в които правният живот дава граници на икономическия живот, но в същото време не внася в този икономически живот никакви политически цели. Ако се осигури приток на производителни сили от духовната сфера, и законният правен живот гарантира защитата на икономическия

живот от корупция извън икономическите сили, тогава икономическият живот може да се самоорганизира без намеса отвън. Тогава не са необходими специалисти отвън, а хора с конкретен личен опит, включвайки формирането на цените, количеството, качеството, условията на производство и т.н. Самоуправлението на икономиката е първото условие за плодотворните действия на сдруженията или асоциациите.

Второто условие, тясно свързано с първото, се нуждае от решителна промяна в социалните взаимоотношения. Съзнанието на хората разкрива силен акцент на Аза. От едва пробуденото групово съзнание постепенно, както казахме, се развива будно сетивно съзнание, а после и новото самосъзнание. По тази причина поведението действа асоциално, действа разрушаващо. Действително социалното се характеризира с такива свойства, които постоянно трябва да се формират. Интересно е, че в хода на човешката история в определен момент винаги изглежда като тренировъчно поле, на което може и трябва да се репетира следващата крачка. Сетивното акцентирание на Аз-съзнанието, роди естествената наука и в нейния поток всеобхватна световна икономика, основана на разделението на труда. В този икономически живот ние зависим един от друг. Вече никой не се интересува само от себе си. Всеки работи за другите. Ако само сутрин видя моята закуска и се запитам - колко хора директно или индиректно са положили усилия за храната пред мен, салфетки, прибори за хранене и т.н., тогава пред мен застава цялото човечество. Ако аз проследя целия този процес на произведеното от мен, тогава ще видя същия забързан всеобхватен поток.

В икономиката и търговията вече господства алтруизмът. Само съзнанието още не е достатъчно зряло. Обективната нравственост, която е необходима на икономическия живот, все още не е достатъчно съзнателна. Фактически в селскостопанската дейност ние работим със Земята и това също сочи в посоката на този морал. Съвместната грижа и бъдещото развитие на Земята, върху която ние живеем, се нуждае от морални сили, които ние до този момент не сме изградили. Ние се намираме в парадоксална ситуация, в която, човекът показва в своето поведение достатъчно силен асоциален и разрушителен импулс, а съвременният икономически живот се нуждае от най-големи социални и морални отговорности. Безсмислено е, да се надяваме да разрешим този парадокс като казваме: „Бъдете братя в икономическия живот“. Има само един път: от една страна да създадем институти, които позволяват по пътя на преподаването и възпитанието да събудим в човека мощни морални сили. Как ние ще определим това, как ще дефинираме свободния характер на преподаването, на които икономическите и политическите интереси не оказват влияние, и от друга страна институти, които не позволяват асоциални, разрушителни сили да действат в сферата на икономическия живот. Коя врата трябва да бъде заключена, за да не проникват тези асоциални, разрушителни сили? Три източника, от които се образуват потокът на стоките, имат икономическа ценност, а това са Природа, Работа и Дух. Земята дава на човека прехрана. Тя подарява на човек суровини за потребителските му стоки. В резултат на човешката дейност При-

родата се развива по-нататък и се преобразува. Човешкият дух се намесва, разчленява се, механизира се, стандартизира се, организира се. Така възникват цели работещи системи, които ние наричаме отрасли: фабрики и предприятия, където Духът работи върху природните суровини. От тези три източника се раждат потребителските стоки. Последните можем да ги купим, да ги придобием като собственост, да ги използваме като лична собственост. Към това може да бъде насочен асоциалният импулс. Какво обаче се случва, когато Природата, трудът и капиталът попадат под това влияние? Тогава той може да спекулира върху парцели и чрез полезни изкопаеми (или тяхната цена) да влияе на политиката (например петролна криза). Тогава работната ръка се продава на пазара на труда и намира своята цена в заплатата. Тогава Капиталовите блага (Kapitalgüter) могат да се продават, да се залагат, да се използват за безполезни цели, или въобще да не се използват. Цената на тези „търгуващи стоки“ ежедневно се колебае, нагоре-надолу. Това са трима „сърдисти приятели“, които са станали купени: Природа, Работа, Капитал, и отдавна носят отговорност за унищожителното въздействие от съвременната икономия: поляризация между профсъюзите и предприемачите, повишаване на заплатите спрямо цените, унищожаване на околната среда заради експлоататорската политика, свръхпроизводството, повишаващия се разрыв между бедни и богати страни. Този, който има тричленния социален организъм като идеал, той вижда необходимост да търси път към освобождение на Природата, работата и капитала от сферата на продажбата и притежанието.

Този път води от икономическата сфера към областта на правата. На почвата на тези права следва да се помисли за какви цели и при какви условия се разрешава да се използва земята: на тази почва трябва да се гарантира право на постоянен доход, в каква плоскост това зависи от възможностите на икономическия живот и необходимост от духовен такъв. На почвата на правата трябва да се изградят и изработят процедури, да се посочи как капиталът да се предостави на разпореждане на тези, които благодарение на личните им качества, могат да работят с него най-добре в полза на обществото. Тук бяха показани условията на действие, които трябва да обезпечат асоциациите на потребителите, търговците и производителите, които да действат като органи на самоуправляващия се икономически живот. В тези органи право на глас трябва да имат само тези членове, които са пряко ангажирани в целия икономически процес. Гледната точка към този икономически опит не трябва да се замъглява от интереси в сферата на недвижимото имущество, постоянния трудов доход и проценти от капитала.

### Свободен, самоуправляващ се духовен живот

Тричленен социален организъм означава разделянето не само на икономическия от правовия живот, но и на духовния. Свикнали сме с дълбокото проникване в духовния живот, икономическите и политическите интереси. В Америка 95 % от научните задачи произтичат от държавата или от големите бизнес корпорации. От това губи науката, защото се корумпира. Учебният процес в значителна степен се пре-

върща в доставчик на работна сила или послушни граждани. Здравеопазването в много страни е държавна собственост. Всичко това администрира, опощява и обезсилва духовния живот. Много индивидуални душевно-духовно проблеми, а също така и проблеми между групи и народи, са свързани с това, че хората повече не намират в днешния духовен живот храна, от която се нуждаят, за да намерят своето място и инициатива, за да повлияят на своето професионално развитие, за да сключат брак и така нататък.

Одържавяването и комерсиализацията на духовния живот означават изтощаване на социалния организъм. Отделен и самоуправляващ се духовен живот, който се изгражда от конкретни хора, които се намират по пътя на Духа, например в системата на образованието или в сферата на здравеопазването, или в областта на религията или изкуството. Благодарение на такива индивидуални личности духовният живот става пъстър, многоцветен и многообразен. Най-различни инициативи на такива хора могат да разкрият и да покажат, че в тях има жизнен импулс, който оживява и вдъхновява положително социалния организъм. Не позициите ще оценят това, а самият живот. Но преди всичко трябва да се разбере, че духовният живот не произвежда икономически ценности в прекия смисъл.

Затова неговата материална основа зависи от парите, които идват от икономическия живот като излишък печалба. Правовият живот трябва да има институти, които се грижат за това, като например: как регулярно да постъпват тези пари, които са необходими, за да може да функционира духовният живот. Как институтите или органите сами да разпределят тези средства, без намесата на бюрократично-политически сили, които държавата дава като субсидия?

### Правовият живот

Трудно е да си представим саморегулиращия се икономически живот, но още по-трудно, е да си представим саморегулиращия се духовен живот, а най-трудно е да разберем политическия държавен правов живот, освободен от всякакви разпоредителни, контролиращи и самоизпълняващи се функции, които са над икономическия и духовен живот. Ние така силно сме се вживели в съвременната държава, която не така единна, дори разкъсана от множество партийни интереси, че ни е трудно да си представим чисто правния живот, от който правен живот да съди всеки, само като човек.

Това изисква специални умения и особени способности, които се отнасят към икономическия и духовния живот. Правовият живот трябва само да създаде условията за това, за да може в тази област да се прояви и да господства алтруистично братство, подпомогнато от взаимопомощ и свободна инициатива.

### Осъществяването на тричления импулс в миналото, настоящето и бъдещето

През 1918 година, когато завърши Първата световна война, ситуацията в Европа се нуждеше от свършено нов поглед на съществуващия строй. Още през 1917 г. Рудолф Щайнер е имал възможност да обрисова идеала на тричления социален организъм пред висши политически деятели.

Благодарение на това, те са имали възможност да променят хода на историята. Но впоследствие мислите на Р. Щайнер не са били съгласувани с техните идеи за социалния строй. Те не показаха политическа смелост и мъжество да се тръгне действително по нов път на развитие. След това през 1919-1920 г. Рудолф Щайнер се е опитал с голям размах да разбуди общественото мнение. В този момент историческото положение в средна Европа е давало възможност за осъществяването на порива към нови съответстващи на времето социални форми. В това време самият Р. Щайнер с малка група сътрудници е изнасял всяка вечер доклади пред хиляди хора в препълнените зали във всички големи градове на Германия. Един кръг от предприемачи също е

проявил интерес към това. Ръководителите на предприятия са търсели нова форма на трудовете права и отношения. В тези кръгове влиянието на Р. Щайнер също е било силно. В тези години вестниците са показвали духовната борба. С големи заглавия в тях са били написани думите: „Тричленост или комунизъм?“ Тогава се виждат две алтернативи. Между тях на повърхността се появява и трета. Това, което през 1933 г. е докарало Третия райх, още в тези времена действа като съпротивление.

Д-р Лекс Бос

Превод: Недялко Абаджиев  
продължава в следващия брой

## РАБОТЕЙКИ, АЗ УЧА

**Какво е за теб да си валдорфски учител? Какво те вдъхновява? Има ли нещо, което те натъжава?**

Това да си валдорфски учител, всъщност е нещо много ученическо, аз действително се чувствам като ученик. Със стъпването ми тук и срещата със самата антропософия, се случи и нещо ново с мен – тя ме изгражда по нов начин, прониква в мен. Практическите дейности и знания, които са неминуеми в пътя на валдорфския учител, са и процес на учене. Работейки, аз уча. Да, наистина може да се каже, че един учител никога не е завършен. Дори има една такава сентенция, че най-добър е учителят в деня преди да се пенсионира. Аз трудно отделям личното си израстване от професионалното – тук те се смесиха. Две са и направленията, в които работя – организационна и преподавателска дейност. В административната аз разчитам на опита, който съм имал до сега, способностите ми да се справям с технологиите, електронния дневник и системите на МОН, вътрешната платформа – всичко това е една рутина. Докато в класната стая, в коридорите – срещите с тези деца, които постоянно ме изненадват – там съм по-буден и нащрек и там е живото, което бълбука.

Много ме вдъхновява това да гледам как децата се променят от година на година. Аз се включих през учебната 2016/2017 г. за епохите по биология и химия на най-големия клас в училището. Тогава ме поканиха от началото на първи срок, макар че преподаването ми щеше да започне едва през януари. Това беше много вълнуващо за мен. Въпреки, че не беше започнало същинското преподаване, аз ходех в училището, на училищни съвети и сбирки, гледах уроци и постепенно се вливах в общия живот. Тогавашният клас първолаци сега са седмокласници и аз съм техен класен. Колко неща са се случили от тогава...! В началото децата пристъпват прага на училището несигурни, плаче-

Продължаваме нашето пътешествие по пътя на Валдорфско училище „Проф. Николай Райнов“. От неговото минало и създаване се прехвърляме в настоящия момент. Разговаряме с Веско Василев – учител по биология и здравно образование, класен на седми клас през 2022/2023 година и заместник-директор по учебната дейност в училището.



щи ... но след година, две са съвсем различни. Те растат, променят се и става видно как зреят. Първите деца пък, на които преподавах, сега завършиха. Аз виждам какви станаха и как са израснали. Понастоящем децата в училището са двойно повече от тогава. Всички тези впечатления идват към мен и са толкова силни и вълнуващи. Вдъхновява ме и начинът, по

който природните науки се преподават във валдорфските училища. Това ме спечели. Аз идвах от академичните скамейки, където нещата се разделят, разчленяват и изследват, докато забравиш защо всъщност го правиш. Там всичко е много по-различно.

Какво ме натъжава? Не са много тези неща, но едно от тях е, когато напускат семейства и колеги. Разбира се те тръгват по своя път и е хубаво, че хората не изчезват, а са наоколо, но виждаш как нещо, което е живяло в този поток, наречен училище, сега се изплъзва от него и липсва. В голяма част от случаите става по тяхно собствено желание, поради всякакви различни причини и много от тях не са свързани със самото преподаване. Всеки има поводи, аз също имам десетки поводи да го направя. Но аз съм в нещо, което не е свършено, то се различава от идеала, трябва много търпение и вяра, че нещата ще се подобрят. Моят философия е, че за да мога да променя нещо, трябва да съм вътре и да участвам. Тогава има как. Убеден съм, че така мога да съм полезен на духовното същество, което живее над училището. В последната година си тръгнаха много колеги и това ми тежи. Но от друга страна всеки, който се отделя от училището пренася поне малко от този дух – това ме успокоява и почти уравновесява чувството на загуба. Вярвам, че децата, на които вече преподават напусналите колеги са благословени да им се случи това. А пък в училището се вливат нови преподавателски сили, стартиращи

своя валдорфски път, пълен с възможности.

Нашето училище в някакъв смисъл е експеримент – Валдорф и МОН – двама родители, които са направили дете без много-много да се познават и да си приличат. И от двамата сме взели черти, искаме да удовлетворим и двамата, в двата свята живеем. Искаме да видим дали комбинацията е добра, дали на тази почва тук може да се вирее - да постигаме чрез Валдорф образователните стандарти. Засега са такива условията в България, за да съществува валдорфско училище. Има хора, за които плодът на такова съвместяване не е ценен. Те могат да организират образователен център по всички валдорфски стандарти, а учениците веднъж годишно да се явяват на изпити по общообразователните предмети. Заради начина, по който образователната система измерва резултатите, вероятно тези ученици ще имат отлични оценки само по някои предмети, но тези семейства не би следвало да се вълнуват от оценките, които стандартната система е способна да формира.

Ето, че стартира новата учебна година. Всяка следваща носи надежди, предизвикателства, вдъхновения. От друга страна интензивните времена, в които живеем, допълнително ни изправят пред нелесни задачи за разрешаване. Какви са настроенятия в този момент във вашата валдорфска общност?

Имаме нови колеги, нови ученици, класовете се понапълниха. Повечето желаещи ученици са приети, новите лесно се вливат. Точно като пролетно време е – кошер, пчеличките жужат, може да се лети и събира цветен прашец и нектар. Много ми харесва атмосферата в момента в училището. Малко изоставаме със задачите, защото е доста натоварено. Но това е нещо, което важи за всички и понеже става все по-трудно да приоритизирам задачите, просто избирам кое ми е най-приятно да направя първо и това ми дава удовлетворение.

### **Имаме ли днес достатъчно добре обучени валдорфски учители в страната или са необходими още?**

Необходими са, по много предмети колегите не са изцяло обучени – стандартът е да се изучава валдорфска педагогика 2 - 3 години като магистратура и после да се проведе практика. У нас няма висши учебни заведения, в които това се преподава, особено за гимназиални учители. Благодарение на това, че сме иновативно училище имаме достатъчно свобода да разпределяме материала в рамките на образователните етапи. Хубаво е, че в интернет има много помагачи материали. Седмина от гимназиалните учители сме завършили тригодишния въвеждащ семинар по Валдорфска педагогика (общ хорариум 480 часа). Повечето начални учители също са го минали. В своята предметната област колегите са изключително добре обучени специалисти. Училището е гимназия с профил хуманитарни науки и наистина можем да се мерим с другите гимназии като качество на образование. В гимназията процентът завършили валдорфски семинар е малък, но и учениците, които са били при нас от началото се броят на пръсти. А това е важно, защото положената основа се оказва решаваща. Тоест, може да се каже, че при горните класове предстои метаморфоза в посока Валдорф. От нас

зависи.

### **Естествено преливаме в следващия въпрос. Като преподавател по биология, класен ръководител и активно действащ в училищния живот, ти работиш и общуваш с деца от различни възрастови групи. Има ли нещо, което ги отличава като възпитаници на валдорфско училище? Какви са качествата, които се стремиш да възпитаваш у тях?**

Мдааа, има неща, които ги отличават. Валдорфските възпитаници са по-открити, свободни, активни, балансиранни. Разбира се, има и такива, които са на границата на свободията, но това е процес. Качествата, които се стремя да възпитавам, са нещо извън стандарта. Бих искал да могат да правят връзки, да имат голяма база за сравнение, да могат да откриват общото между нетипични неща, които видимо нямат нищо общо. А също между доста сходни неща да откриват разликите. Един вид „свързочници“. Биологията е много благодатна за това – хем цялостната картина, хем детайли, да видят невидимото във връзката на нещата. Също така бих искал да са смели. Не зная доколко аз съм смел и какъв пример давам, защото учителят е пример с това което е, но определено работя в тази посока. Разбира се, да са здрави, да разбират как действа животът, при всички условия да има за какво да се хванат. Може да срещнат нещастие или голяма трудност, но чудото на живота продължава и искам те да имат силите да ги посрещат и да преминават през тях.

### **Какво бихте пожелали да се случи в близкото бъдеще по отношение на валдорфското училище?**

Ние сега сме в прекрасна сграда, направихме голяма крачка, когато се нанесохме тук, но нещата се променят и тя ни омаля. Бих искал място, което не коства толкова голям ресурс, да е с по-голям двор и повече класни стаи, защото класните стаи не ни достигат. Наемът не ни позволява да имаме заплати, адекватни на усилията, които полагаме. Сравнявайки с другите училища, сме назад. Ентузиазмът, разбира се, много помага, работата е повече отколкото на други места. Някои колеги работят допълнително на други места. Сега стимулт да се работи при нас не е финансов. Да сме на по-широко, по-добре финансово – то е нещо, което бих пожелал на нашето училище.

### **Нещо искаш ли да добавиш?**

Да, бих се обърнал към хората, които се вълнуват от антропософията и имат опит с нашето училище - нека не забравят, че то е живо същество и се развива, и вероятно откакто са имали този опит, са се променили много неща. Нека да не странят от нас. Има изненади, има и приятно и неприятно, но то е живо същество и е хубаво да признаем това и да не го гледаме от страни като дете с проблеми. Защото знаем, че децата с проблеми след време израстват като доста свестни човеци. Мястото на антропософите не е около училището, а вътре в него – като родители, педагози, съмишленици. Ако не в това училище, със сигурност има нужда и от още такива. В много по-малки държави от нашата има по няколко учи-

лица, които се подкрепят и партнират, въпреки че едни са позиционирани в по-диви местности, а други са в центовете на големите градове. Няма място за разделение, трябва да се общува и да се създават, поддържат и развиват връзки.

В заключение искам да помоля читателя да приеме спо-

деленото тук по-скоро като моя лична позиция, а не такава на училището като цяло или на болшинството членове на общността.

Интервю на *Цветя Мишкова*

## КАКВО Е ЗНАЧЕНИЕТО НА ПРИРОДНИТЕ БЕДСТВИЯ КАТО СИМВОЛ НА ВРЕМЕТО?

Безпрецедентни и дълбоко шокиращи са огромните разрушения, причинени от природни бедствия: наводнения, земетресения, цунами и урагани. Съвременното разбиране за света не ни позволява да осъзнаем скрития смисъл на подобни катастрофи и съдбата на загиналите, преминали в духовния свят в резултат на бедствията. Въпреки това всички се тревожат от въпроса: как да открием причините, предопределили целия този хаос? Ето защо просто трябва да си спомним какво казва духовната наука за подобни епохални явления. На пръв поглед изглежда погрешна мисълта, че съдбата на всички тези хора е предопределила да умрат в един съдбовен ден. Случилото се не може да се обясни само с индивидуалната карма. В такава неопикуема трагедия като наводненията се появяват контурите на общочовешката карма.

Какво трябва да се разбира под общочовешка карма? Кои актьори играят ролите си в нейното формиране? Рудолф Щайнер нарича резултатите от подобни изследвания „измъчващи сърцето познания“. Космическата и земната история на човечеството са проявления на общочовешката карма. В нея основните действащи лица са духовете на Третата йерархия. В течение на няколко епохи те влияят на душевно-духовното и физическото формиране на човека по най-различен начин. Какви жертви се правят при това! Любим пример е жертвата на Престолите на Стария Сатурн. Легитимните духове са се обвързали с човечеството по най-вътрешен начин. Те са отпечатали величествени интуиции за целта на човешкото развитие. Но има и други духове. Те са се отказали от намеренията на легитимните духове и са се противопоставили на техните влияния. Последното отпадане на такава група духове се е случило на Старата Луна. Луциферическите духове са се противопоставили на легитимните духове, отпаднали са от развитието си, преследвайки собствените си цели в тази игра. Техните мощни импулси са имали значителни последици за човешката карма. Например органите на човешките същества са били дисхармонизирани и в техните взаимодействия е станало разместване. В резултат на това в човешкото съзнание е настъпило постепенно замъгляване на духовния свят. В края на 19 век „зрачът на боговете“ е достигнал своя апогей и материализмът е отпразнувал своя триумф. Човешкото съзнание е било и остава свързано с луциферичното падение. То се оказва насочено изключително към сетивния свят.

Легитимните духове се борят с интенциите на луциферичните духове и, отблъсквайки ударите им, запазват добрия характер на човешката карма. Колко драматична е картината, която описва как Духът на Христос се бори с луцифериза-

цията на човешкото същество и още преди деянието Му на Земята, Той смекчава чрез три Свои жертви разместването на членовете на човешкото същество! И нима всичките Му по-късни действия на Земята не са станали решаващи в тази борба? Как иначе би могло възникналото в човешкото съзнание затъмнение на съзерцанието на Боговете да се превърне в предпоставка за импулса на всеобщата човешка свобода? Луцифер събужда индивидуалното знание, чрез което единствено ние можем да станем свободни хора, защото свободен може да се нарече само онзи, който действа въз основа на знанието. Но този процес е съпътстван от възможността за грешки и заблуди, което предизвиква несигурност, дори страх по отношение на душевния живот. Изграждането на човешката карма е изпълнено с драматизъм.

Гибелта на Лемурия и Атлантида

При формирането на общочовешката карма, едно от главните действащи лица е Луцифер. Той е този, който импрегнира желанията в астралното тяло. Това се случва в лемурийската епоха, когато духовният живот на човека все още е свързан с природните елементи, стихииите. Благодарение на заложибите на човешкия Аз, благодарение на огнените искри на духовете на формите, се създава особено тясна връзка между духовното развитие на човека и елемента на огъня. Ние знаем как поради луциферическото влияние, от една страна, и връзката на човешката душа с природните стихии, особено с елемента огън, от друга страна, настъпва първата природна катастрофа на Земята: гибелта на Лемурия. Разиграва се природно бедствие с невиджани мащаби и загива цял континент. Тази катастрофа има много забележителни черти. Върху нея оказва влияние подчиненият на Луцифер душевен живот на хората. В онзи момент Луцифер определя общочовешка карма. Той може да го определи само защото човечеството е съблазнено от него и е попаднало под влиянието му. Това събитие в духовния живот на човечеството променя лицето на Земята. То продължава да действа в духовно-душевната същност на Земята и преобразява нейния физически облик. развитието на човечеството и развитието на Земята протичат паралелно.

Въпросът е дали, както преди едностранчивостта на душевния живот на хората, съблазнени от противодействащите сили, е причината за сегашните природни катаклизми: вулканични изригвания, земетресения и наводнения. Сега вече можем да кажем: твърде опростена е идеята, че тук е сетивният свят, а там – духовният свят. Сетивният и духовният свят си взаимодействат и си влияят последователно. Духовните причини предизвикват земни, сетивно-възприемаеми последици и обратно. Началото на противопоставя-

нето на Луцифер срещу легитимните духове на йерархиите започва на Старата Луна. Но има нещо, което го изпреварва. На Старото Слънце ариманическите духове отказват да си сътрудничат с легитимните духове. Но за да може Ариман да нахлуе в човечеството, е било необходимо това човечество да бъде покварено от Луцифер. Ариман се намесва в общо-човешката карма за първи път в средата на атлантската епоха. Той открива у хората особена душевна конфигурация. По онова време са били широко разпространени древните способности на природното ясновидство. Освен това са доминирали способностите, които позволяват използването на жизнените сили на природата, например на растенията, за техническото развитие, транспорта и придвижването. Най-добрата представа за действията на Ариман в онази епоха може да се получи, като се използва днешното понятие за „черна магия“. По този начин с духовното знание се злоупотребява за лични цели. Това е станало възможно едва след като Луцифер е импрегнирал желанията в астралното тяло. Целта на ариманическото съблазняване е била да се насочат тези желания по такъв начин, че да влияят на етерните сили и да ги накарат да работят за ариманическа изгода. Така установеният по-рано порядък е нарушен, в резултат на което се създават предпоставките за гибелта на Атлантида. На това реагираат Земният дух и Земната душа, както и йерархическите духове, свързани с тях. Тогава започва унищожаването на Атлантида.

Каква душевна конфигурация, подчинена на влиянието на азуриите, днес създава предпоставките за хаотизирането на процесите в земния организъм? През 1923 г. Рудолф Щайнер описва в имагинативна форма гръмотевичните облаци над Източна Европа, разпространяващи се в резултат на духовните заблуди на ленинизма, и ги характеризира като резултат от съблазняването от страна на противодействащите духове

Какви са опасностите от сегашната душевна конфигурация? Нека си припомним, че помрачаването на виждането на боговете в съзнанието на човека, причинено от Луцифер, достига своя апогей в края на 19 и началото на 20 век. Господстващият светоглед престава да обръща внимание на реалността на духовното и душевното начало. Управлява атеизмът. От една страна хората са обзети от предизвиканията от Луцифер емоции. Тук смятам, че няма нужда да давам примери. От друга страна господства силата на ариманичната интелектуалност: банките правят историята, получавайки гигантски милиардни доходи, докато хиляди работници са уволнявани. Какво общо има това с многобройните подобни явления в нашия социален живот? Те не са свързани с онази реалност, в която съществува от духовния свят, като Луцифер и Ариман, играят доминираща роля. Тяхната роля се пренебрегва. Духовният свят е изваден в скоби, съществуването му не се признава.

Кое е най-показателно в края на 19 век? Психологията е наука за душата без душа. Така, всъщност, възниква отде-

лянето на човешкия живот от неговите духовни първооснови. Така възниква една илюзорна област, която опонира на духовния свят, разрушавайки дадените от Бога условия за съществуване. Когато в духовния организъм нахлуват чужди елементи, не трябва ли в него да има протест и възмущение?

Р. Щайнер описва подробно тези обстоятелства: „Идолопоклонството, което се появи по този начин, беше много по-опасно от идолопоклонството на примитивните хора, за които често се говори като за детински етап на цивилизацията“. Дори повърхностното наблюдение показва как нереалистичните идеи за съвместния живот на хората завършват със смъртта на милиони в концентрационните лагери на ГУ-ЛАГ. Истинските последици от такова илюзорно съществуване се разкриват по различен начин, когато такъв душевен живот влиза в духовния свят след смъртта. „Защото светлината, внедрена от Луцифер в емоциите на човека, действа като най-плътната тъмнина в духовния свят, когато човекът навлиза в духовния свят през портите на смъртта. В духовния свят влизат онези сили, които са били вътре в човека. В него се излъчват страстите, които е трябвало да действат единствено в самия човек. През 1917 г. в лекционния цикъл



„Атаката на Духовете на мрака“ Рудолф Щайнер описва последиците от душевната конфигурация на онези починали, които през земния живот не са искали да знаят нищо за духовните светове. Помрачението на съзнанието, с което се сблъсква такъв човек, предизвиква дезориентация в духовното. Тази дезориентация достига своя апогей в унищожаването на земната култура, която е материалистично ориентирана. Разрушителните процеси в момента са повече от достатъчни. Във всички ежедневни разрушения съучастници са онези починали, които приживе не са успели да се доберат до мироглед, адекватен на реалността. Те унищожават плодовете на собствения си илюзорен труд.

Още през 1924 г. Рудолф Щайнер описва обективната страна на този процес. Чрез сили, неправомерно внесени в духовния свят, Ариман получава възможност да се намесва в онези подвижни импулси от лунната природа, които са останали на Земята след отделянето на Луната. Именно тези остатъчни явления, на които Ариман може да влияе, възникват от заблуденията на съзнанието, създават земетресения. „Онова, което от чисто емоционални културни импулси се надига в духовния свят, произтичащо обаче само от заблуденото човешко съзнание, то се преобразува и разгаря във вулканичните изригвания и земетресения, и откъсвайки се от вътрешността на Земята, се издига нагоре.“ Няма нужда да изброявам заблуденията на човешкото съзнание, които след 1924 г. се развиха в застрашителни мащаби. Вместо това е необходимо да се постави въпросът: докога духовният свят може да издържа такова бреме и да го превърща в добро?

Би било малко тривиално да кажем, че ние вероятно

изискваме твърде много от легитимните духове, искаме почти невъзможното. Наистина във всеки от нас понякога е дълбоко скрит противник, който отрича Бога. Апостол Павел отново и отново подчертава този факт – той е като ужилване в нашата плът. И Рудолф Щайнер говори за това, че отричането на Бога е болест.

Съществуват ли лечебни сили? Възможно ли е да се излекува тази болест или, с други думи, как хората могат да намерят Христос, Съществуващото, което ръководи легитимните духове? Къде е центърът на тежестта и повратната точка на лекцията „Как да намерим Христос?“, изнесена в Цюрих през 1918 г.? Тази болест и това ужилване са предизвикани от онзи импулс, който през седми век излиза от Гондишапур и се влива в световните събития. Те възникват, защото душата е била прекалено окована към тялото, прекалено привързана към него. А това не става по волята на легитимните духове. Душата се свързва с рождената съдба на тялото, с наследствеността и смъртта. И след смъртта човекът не копнее за нов земен живот и за по-нататъшното развитие на своя дух и своята душа. Той се впуска в сферата на чисто земната мъдрост и се свързва с нея. Ариманическите духове искат той да попадне в атавистичното ясновидство.

Как се е уравниласявала досега тази едностранчивост? Благодарение на Мистерията на Голгота човешката душа е станала по-силна, станала е по-близка до Духа, отколкото ѝ е било предназначено. Мистерията на Голгота е направила човека по-близък до Духа. В това се крият лечебните сили, които противодействат на ариманическия импулс на Атлантида. Този факт е записан в сърцето на всеки от нас в имажинативен вид. Но как може това да се обясни на нивото на будното съзнание? Това може да се постигне със самопознание. Ако е направено честно, самопознанието води до основополагащия опит, до преживяването: аз се чувствам безсилен да постигна стремежа си. На това чувство на безсилие трябва да се издържи. Колкото и странно да ни звучи, това е здравословно чувство. То не е нищо друго освен усещането за болестта. Човекът наистина е болен само, докато не го чувства. Преживяването е следното: с такова тяло, каквото то е сега, човек е предопределен да умре с него.

Ако това безсилие се превърне в мощно преживяване, тогава всяко високомерие изчезва, угасва. А високомерието днес е изключително разпространено. Защото много човешки души са убедени, че всичко може да се постигне, само ако енергично се преследва поставената цел. Говори се, че със земните закони всичко е постижимо. Нищо не се забелязва, освен земната гледна точка. Тенденцията към изолиране на Земята от Космоса е очевидна, също както духовно-душевната прикованост към Земята. Свързаността с тялото е свързаност със Земята, тоест със смъртта, при което развитието на човечеството трябва да приключи със края на съществуването на Земята.

Огледайте се и вижте как процъфтява това високомерие не само в атеизма, но и в политиката, и икономиката. И

къде всъщност го няма? Всички актьори, всички действащи лица са заети да приковават човека към земното тяло, да заглушават съзнанието му с идеи, които са чужди на действителността. Единствено чувството на безсилие надвива надменността. Дори и най-талантливият човек става скромнен. Непрекъснатите упражнения събуждат увереността в това, че събитието на Голгота е разпалило лечебни сили, които могат да бъдат използвани за благо на основата на собствената активност. Силите на високомерието и арогантността, прерастващи в наглост, представляват опозицията. Безсилието, скромността и смирението действат като тяхна противоположност. Драмата, която се разиграва между легитимните духове и противодействащите сили, става именно такава, каквато Рудолф Щайнер е назвал „сърцераздираща, измъчваща сърцето“.

В заключение, бих искал да добавя още нещо. Естествено, много хора задават въпроси за бъдещата съдба на внезапно загиналите жертви на катастрофи. Зашеметяваща е една фраза на Рудолф Щайнер, който говори за индивидуалния човек, търсец преждевременна смърт: „Аз избирам голямото нещастие за себе си, за да стана по-съвършен, иначе аз бих останал несъвършен, по отношение на това, което е заложено в предишната ми карма.“ Тук ние се сблъскваме с логика, която би трябвало да изглежда прекалено странна на съвременния човек, странна

на най-висша степен. Възможно е да бъде разбрана тази логика само ако физическият и духовният свят се разглеждат в тяхното единство.

Както е известно, земният организъм е разделен и диференциран. В него има области с повишена вулканична активност, има и зони с

повишен риск, в които континенталните маси се сблъскват една в друга. От друга страна, има хора, които търсят такива рискови зони, търсят ги с намерението да умрат рано. В състоянието преди раждането си те са видели, че ако тяхното развитие протича, така да се каже нормално, намеренията им ще се окажат неизпълними. Това е причината за тяхното индивидуално изграждане на карма, която е толкова различна от обичайната. Известно е, че последствията от една толкова трагично понесена смърт предразполагат към уплътняване на астралното тяло. В резултат на това в него възникват способности, които не биха могли да се развият без вмешателството на природната катастрофа. По този начин гибелта е в полза на тези хора. Нещо подобно протича и когато гибелта достига онези хора, които преживяват смъртта, изхождайки не от личната, а от общочовешката карма. Те биха могли да доживеят до 60 или 70 години, но умират на 3, 10, 30 или 40 години.

Остатъкът от живота остава кармично неизползван. Това е своеобразен източник на сила за индивидуалното развитие. Не предчувстваме ли ние светлата страна на подобни катастрофи? Отблясък от тази светла страна беше настроението, което обхвана душите. Хората искаха да помогнат и помагача с необикновена активност. Но още по-важно беше разбирането, че помощта трябва да се оказва постоянно. За



някакъв момент човечеството се сплоти в единство и се държеше по братски. При разглеждането на катастрофите, такива факти могат да ни подарят утеха, спокойствие и невъзможност. От едната страна е състраданието, което измъчва сърцето, от другата страна е спокойствието и доверието в добрите сили, действащи в човешката карма. Това обаче може да се научи само ако справедливостта на тази общочовешка карма е вписана в сърцето на всеки от нас. Тогава бихме могли да проследим как Ариман в такива моменти на

хаос празнува своя триумф и частично се доближава до целта си – да изолира Земята и човечеството от Космоса, да ги откъсне от космическата духовност. Но в същото време ние чувстваме, че не сме безпомощни пред силата на Ариман, защото легитимните духове – и преди всичко Христос – застават до нас, помагайки, ако сме изпълнени с болка и истинско безсилие.

*Ерхард Фуке*

## ХЕГЕЛ ЗА ГЕОГРАФСКАТА ОСНОВА НА СВЕТОВНАТА ИСТОРИЯ

Географският аспект на историческото развитие има специално място в Хегеловата философска теория. В вводната част на лекциите по философия на историята, Хегел разглежда географската основа на световната история. Той поставя мястото на географията в изходната точка на своето теоретизиране върху историята. Кои иманентни черти на географията ѝ отреждат това значимо място? Пространствените координати, които се съдържат в географията, се оказват необходими на Хегел за обосноваването на понятието за световната история. Тези координати определят нейната физическа рамка, но същността на световната история, според Хегел, е проява и творение на Духа. За него световната история е мащабна картина на промени и деяния. Изменението изобщо е категорията, проявяваща се преди всичко в непрекъснатата смяна на индивиди и народи, които съществуват и изчезват. Видяна в този най-широк обхват – като изменение изобщо – историята не е разказ за емпиричното, а философия на състоялите се събития. Затова най-важното в нейния смисъл е определеността на единното – единното в себе си, което според Хегел е Духът. Събитийността в историята е творение на Духа. „По същество Духът действа, той прави себе си такъв, какъвто е в себе си, свое действие, свое произведение. Духът твори себе си като налично битие. Той се проявява в редица конкретни измерения. Тяхното познаване е теоретически потребно. И трябва определено да познаваме конкретния Дух на народа.“ В своето тълкуване на историята Хегел от това изискване.

Обгръщайки с поглед историческата панорама, мислителят се стреми да обхване своеобразието на отделните народи и техните действия като еманация на народния дух. „По такъв начин действа Духът на народа: той е определен Дух, създаващ у себе си наличния реален свят, който в даденото време се крепи и съществува в своята религия, в своя култ, в своите обичаи, в своето държавно устройство, в своите политически закони, в своите институции, в действията и в делата. Това е неговото дело, това е неговият народ. Народите са онова, което се оказват техните действия.“ Именно тук, в тази точка, където философският анализ е насочен към облика на Духа на народа, географската основа има своето участие и значение. Народността Дух създава нрави, закони, институции и отношения, присъщи на характера и действията му. Това става в определено географско пространство, което участва в един духовен процес на историята.

Още в своето въведение Хегел поставя тезата за гео-

графската обусловеност на световната история. Тази теза е средоточие на единството между всеобщо и конкретно, което е важен принцип в неговата философия. Предпоставяйки твърдението, че световната история е изява на Духа на времето, а природата има своята изява в пространството, той определя Духа като историчен, а природата като пространствена основа на неговото изменение. В произведението си „Географската основа на история“ преди да пристъпи към разгърнат разказа на протичащата във времето световна история, той счита, че е задължително да се направи един обзор на световната география. Най-общият смисъл на този Хегелов анализ е, че динамиката на световната история е между Духа на Изтока и Духа на Запада, и че тя се гради върху устойчивия постоянен релеф на световните географски региони. Разглеждайки разположението на народите върху картата на света, Хегел говори за географска древност и географска незрялост в зависимост от това, къде духът на даден народ намира условия за развитие и изява. Той посочва, че не бива да преувеличаваме, нито да омаловажаваме значението на природата, а само да отчитаме връзката между земните форми и духовната биография на народите като една историческа реалност.

Историческа активност на народите е различна от пространствената. Тя е различна и в основните климатични пояси. Хармонизираща е, например, ролята на умерения климат, който освобождава човешките импулси към свободата. В подкрепа на това твърдение Хегел се позовава на следните Аристотелови думи: „Когато са задоволени потребностите, човекът се стреми към всеобщото и висшето. В този смисъл от голямо значение е освобождаващата и задоволяващата потребностите функция на умерения климат.“ Според Хегел, всеки народ има своята природна определеност. Той е син на своята земя, а тя е предпоставка за развитието на неговия характер.

Авторът на „Философия на историята“ определя три основни типа географски повърхности, които влияят върху собствеността на народите, тяхната уседналост и световния вид социални връзки, които те създават. Той разграничава три основни типа земни повърхности, за да установи влиянието на физическите им структури върху появата и развитието на такива исторически форми, каквито са собствеността, културата и правовите отношения. Според Хегел, неуседналостта забавя появата на правовите отношения и държавата във високите хълмисти равнини и плата, където животните странстват заедно с хората, каквито има в Азия

и Африка. Тук патриархалността се задържа по-дълго, а тяхната неуседналост е причина за големите преселения в историята им. Низините и долините на големите реки са пространствата на плодородието, които прикрепят човека към земята. Тук се образуват големите царства и държави, възниква собствеността върху земята и с лекота се установяват правовите отношения. В крайбрежните земи, граничещи непосредствено с морето, действията на народите се определят от водата. А водата не разделя народите. Нищо не свързва така хората, както водата. Тя е икономически активна. Морето призовава към движение и свобода. То носи риск за живота и собствеността, но стимулира изобретателността, търговските връзки, дейността и свободния дух. Крайбрежните страни са най-активната част от световната история. Всеки географски регион призовава с релефа си човека към някаква съобразена с него дейност, а от това световната история се повлиява цялостно. Така се пораждат три географски типа на живеене: компактност и затвореност; активни културни центрове; развитие и съхранение на световните връзки. В непосредствена зависимост от тези три типа се изграждат трите основни географски принципа.

Хегел открива действието на тези три принципа в отделните континенти и прави географско-историческа характеристика на континентите, отнасяща се до 1822-1823 г. В нея той разглежда Америка като страна на Новия свят с огромните ѝ географски пространства и икономически възможности, спира се на историята на завладяването ѝ, на изградения политически ред и води читателя до извода, че тя е страната на бъдещето и че тепърва ще изиграе своята световно-историческа роля. В онези години тя все още е страна на мечтите. Авторът споменава и Австралия като страна на Новия свят, която стои встрани от активната географско-историческа част на света. Според него, да се насочи вниманието към Стария свят, това означава да се пренесем в истинската арена на историята. На този етап трите стари континента имат различно участие. Африка има три лица, две от които са твърде важни за историята – долината на Нил и Северната крайбрежна ивица на континента. Но онова, което е ставало в тях, се отнася до европейския и азиатския свят. А обширната затворена в себе си земя на Африка е незряла за историята. Тя е третото ѝ лице.

В обзора върху своеобразието на Европа и Азия Хегел намира основание да формулира своята теза за посоката на световната история. Това е посоката на прехода на човешкия дух от изток на запад. Азия съчетава противоположностите на трите типа земни повърхности. Тя е абсолютният изток, в нея изгрява светлината на духа и там започва световната история. Европа се намира в противоположна позиция на Азия. Тя е абсолютният запад. Нейната територия съчетава своеобразието на формите, които плавно се преливат и създават условията за общност на континента. Европейският юг е бил по-значим от европейския север. Около Средиземно

море Световният дух е намерил своята родина. В Европа и предна Азия са възникнали основополагащите религиозни и държавни принципи, но те са намерили своето развитие в Европа. Предна Азия не е успяла да задържи онова, което е било изключително за нея, и го е предала на Европа. Средиземно море е допринесло за това чрез свързващата сила на водата. Европа е краят на историята, а Азия е нейното начало, според автора на „Философия на историята“.

Философският смисъл на този интеркултурен размисъл върху земните координати на световната история се състои в защитата на водещата теза за примата на Духа в историята. За Хегел световната история е „дисциплиниране на необузданата естествена воля и нейното извисяване до всеобщото и свободата“. Но когато търси големите измерения на историята, Хегел същевременно се оказва и пленник на географската конкретност. В нейния обзор се полага структурата на философско-историческия размисъл, която се разгръща в четири непоследователни възрасти на историята: детство, незрялост, зрялост и умъдрена старост, а последователността на развитието е от изток на запад. В тази последователност, според Хегел, разумът реализира плановете си в историята.



Рила  
Личен архив на др Д. Димчев

Хегел вижда историята като дело на Духа, разгрънат върху релефа на Земята и реализиран в историята като съчетание на човешки разум с човешки страсти. В „Географска основа на световната история“ Духът на народите е описан като изява на определен регионален характер в географската среда. Неговата цел е да обхване „великата работа на Духа“ в земното пространство, но размислите му за Духа на времето и Духа на народа са по-скоро добре поставени въпроси на правилния език. На

същия език един век по-късно Рудолф Щайнер отговаря на добре поставените въпроси така: Духовете на народите са разположени над Земята и имат своите собствени задачи, произтичащи от техния собствен Аз. По същия въпрос в GA 121 четем следните редове: „А тези задачи се състоят главно в следното: те трябва да напредват в собственото си развитие, да се придвижват над Земята и да се вълпъщават в една или друга земна област. Това са техни лични задачи. ... Естествено, в резултат на тяхната дейност напредва и самият човек. Работата на Архангелите винаги рефлектира обратно върху хората. ... Но много по-съществено е това, че ние внимателно можем да проследим един такъв Дух на Народа: как той се вълпъщават тук или там по света, как после живее известно време в духовния свят, за да се вълпъти отново на едно или друго място и т.н. Когато разглеждаме тези процеси, ние винаги се изправяме пред личните задачи, произлизащи от Аза на тези Същества. А сега си представете и то съвсем живо, съвсем конкретно как човешкото етерно тяло е изцяло потопено в етерното тяло на народа. Представете си още съвместното действие на тези две етерни тела, индивидуалното и общото, и помислете после как етерното

тяло на народа се отразява в народностните темпераменти, в индивидуалните темпераменти. Едва сега вие се доближавате до онзи тайнствен момент, когато Духът на Народа се изявява по един специфичен начин в представителите на съответния народ.”

Инспириран от Духа на времето, Хегел търси отговорите на редица въпроси, свързани с феноменологията на духа. И само тяхното правилно поставяне на истинския езотеричен език на нашата епоха води до търсените отговори един век по-късно. В епохалния диалог между Хегел и Рудолф Щайнер става ясно, че историята е само външен израз на определени духовни процеси и че тя е едно отражение на вътрешните процеси. Как Духът се изявява външно и действията му стават видими, това съвсем конкретно можем да разберем от следните редове, написани от Рудолф Щайнер: „Сега ние виждаме как за определен период Духовите на Времето развиват една много по-интензивна дейност, отколкото обикновено. Виждаме как досегашната хармония отстъпва място на друга. Виждаме как Духът на Времето, вместо да възложи своите заповеди на Архангелите, направо се

намесва в историята на народа; виждаме как другите Духове просто използват възможността, за да се възплътят. Когато един такъв народ се откъсва от общия корен, тогава за определен период Духът на Времето допуска грешка относно първоначалния ентузиазъм, който възпелува отделните хора, функциите на Архангела остават на заден план, така че откъсването изглежда по-скоро като едно неспокойствие, като една припряност сред този народ. За определен момент мисията, която изпълнява Духът на Времето, се изразява в неспокойствие, припряност, в едно вътрешно раздвижване. Обаче после възникват онези условия, които позволяват в откъснатата част от народа да се възплътят както един нормален, така и един абнормен Архангел.” (GA\_121) С тези подвижни понятия в истинския смисъл на думата, Рудолф Щайнер поставя на търсеното място всеки детайл от историко-географската проблематика на Хегел. Тук преди всичко става ясно кои са движещите сили на духовните процеси, считани за исторически такива, и кои са техните конкретни лица в общата и цялостна изява на Духа.

**Веселина Велкова**

## Първи модул от двугодишния курс по арт-терапия с Гога Джапаридзе

В периода 14-16 Октомври 2022г. в София се проведе първият модул от стартиращото двугодишно обучение по Арт-терапия с Гога Джапаридзе. Гога Джапаридзе е художник и арт-терапевт от Тбилиси (Грузия) с богат опит в терапевтичната работа с деца и възрастни. Завършил колеж по изкуствата, художествена академия, обучение по арт-терапия в психиатричната клиника в Тбилиси, практика в Художествената школа в Дорнах, той е отдаден на изкуството и трасира пътищата му към хората – като терапия и вдъхновение. В своята терапевтична и художествена работа поставя в основата Антропософията. Съществено за него е и проявяването на човека като творец, създаването на нови терапевтични похвати и подходи, водейки се от индивидуалните случаи. Трудният житейски път и творческите търсения създават у него силния импулс за работа с изкуството в полза на хората и обществото.

Курсът по арт-терапия в България се радва на голям интерес. Стартирахме с пълна група – педагози, терапевти, художници и хора, работещи с деца. Домакин на модула беше „Валдорфско училище „Проф. Николай Райнов”. Основната насоченост на обучението е арт-педагогика и терапия, обособена в две части – първа и втора година. Темите на модулите от първата година са посветени на по-доброто запознаване с областта на изкуството чрез теоретични и практически упражнения. През втората година заниманията вече ще имат по-скоро терапевтичен характер, с акцент върху общите терапевтични подходи чрез изкуствата. Ще се проучат и принципите на разглеждане на работата с пациентите в контекста на диагностиката. През всяка от двете години се предвиждат по 4 модула – пролет, лято, есен, зима. Първият есенен модул беше посветен на Кръга от цветове, феноме-



нт светлина и тъмнина, духовните свойства на цветовете, полярни и съседни цветове, цветовите комбинации, практически и теоретични дискусии.

Ето какво споделя Гога Джапаридже за арт-терапията: “Арт терапията е един от начините за извеждане на човека от ежедневието в пространството на цветовете, формите, търсенето на естетика и умствена дейност, и така да се каже – предлага упражнения в свобода. И ако човек забележи след сесии на арт терапия, че например не всички дървета са еднакво зелени или морето не е просто синьо, има много други цветове и не забелязвани иначе детайли, означава, че терапевтичният

процес е започнал и че втвърдените психични нагласи са се поддали на движение. За човек, който вижда света само стереотипно, но не наблюдава непосредствената реалност, в такъв човек се пробужда интерес към прякото наблюдение на обекти и забелязва нещо, което не е долавял преди. Тогава вече имаме импулс и склонност към възстановяване.”

И така потопени в цветове, светлини, сенки, всеки от участниците имаше възможност лично и в група да работи и изследва поставените задачи. След приключването на модула някои от колегите вече прилагат наученото в своята индивидуална работа. Необходимостта от една такава практическа насоченост на изкуството е изключително необходима в настоящия момент. Съвременният натоварен живот, грижите предизвикващи безпокойство и тревога увреждат личностната същност на човека и затъмняват съзнанието. И именно изкуството има тази сила да повдигне булото и да помогне на човека да съхрани и развива своя душевен живот.

**Цвета Мишкова**

## ПОЯВАТА НА БЕЗАЗОВИ ХОРА В НАШЕТО ВРЕМЕ

Бих искала да благодаря на издателите на „Даскалов“ за това, че миналия месец издадоха книгата на Ердмуд Гросе. Може би мястото на благодарностите е в края, но аз имах много специални причини да очаквам книгата за безазовите хора.

Винаги съм мислила, че лайтмотивът на съдбата ми е посрещането на новия живот и служенето като негова опора, докато изцяло се изправи на крака. Но през последните години имах основания да се усъмня в този мой лайтмотив. Първото основание дойде в моята педагогическа практика, където все по-често ми се налага да работя с деца със специални образователни потребности. Решаването на толкова сложни възпитателни и образователни задачи, дори и педагогическото ми безсилие в някои моменти ме накараха да търся много по-задълбочените обяснения на валдорфската педагогика, антропософията и лечебно-педагогическия курс. Всяко от тези деца беше с различни прояви, странности и характеристики, но общото беше, че са им необходими много внимание, любов, прошка и правилно свързване с душите им. Едно от тези деца често изпадаше в кризи, имаше прояви на агресия и автоагресия. В най-критичните моменти аз разбирах, че се налага да извикам в душата си само състрадание, съпричастие и молитвено съчувствие. Трябваше да събера всички си азови сили, както и да се моля на Ангелите детето да се успокои, за да мога да продължа работата си в групата с останалите деца. Общуването с такива деца, когато те не са в криза, беше много спокойно и безпроблемно. С този мой опит ясно започнах да разпознавам кога един човек е обсебен и затова продължих да търся духовно-научното обяснение за този феномен.

Едно друго нерадостно събитие в живота ми насочи моето вниманието към необходимостта от постоянните грижи за укрепването на азовите сили и тяхното мобилизиране в опознаването и съпротивата на противодействащите същества. Оказа се, че изпращането на скъп човек от семейството може да изиграе ролята на шокиращо събитие, което преобръща здравите убеждения. През лятото на 2019 г. ние със сестра ми се грижехме ежедневно за баба ни, която се опитваше да премине Прага. Тези грижи продължиха неестествено дълго и ние станахме свидетели на абнормни процеси, непозволяващи на 97-годишния човек да застане на финала на земния си път. Тогава четях книгата на д-р Олаф Кооп за Двойника и обяснявах на сестра ми всички тези аномалии с мощно нарастващата сила на двойника. Но след като баба ни премина Прага, у мен остана убеждението, че трябва да потърся по-сериозно обяснение. Оттогава минаха три години. В дните, в които баба ми не успяваше да преодолее обсебващата съпротива на демоничните същества, аз приемах изцяло изводите на д-р Олаф Кооп. Но по-късно, когато вече имах възможността да прочета изследването на Ердмуд Гросе за появата на безазови хора в нашето съвремие, открих следното обяснение за шокиращото събитие в



мое семейство: „Същественото е, че действията на човека не произтичат от самия него, и че той е малко или много обсебен. Това означава, че неговият Аз е изместен от други същества. Сега бих искал да посоча един особено показателен и драстичен пример за една ситуация, при която Азът напуска своите обвивки и на негово място се вмъква едно чуждо същество.“

Убедена съм, че нещо такова се беше случило с този много възрастен член на нашето семейство: „Едно съвършено друго същество, като един неудържим демон, говореше от тялото на толкова финия и сдържан г-н В. Един раково болен пациент, който месеци наред гаснеше в очакване на смъртта, вече изчерпил до степен на агония последните си резерви от сили, за да се сбoguва със семейството си и с нас лекарите, как би могъл малко по-късно да изпадне в такова ужасно изстъпление? Това преобръщане беше необяснимо както от житейска, така и от медицинска гледна точка... И така, ние стигнахме до извода, че вече нямаме работа с нашия скъп „покойник“, а сме изправени пред неговото тяло, което в мига на смъртта е било завладяно от някакво демоническо същество. Всички опити за обяснение на случилото се от страна на „специалистите“ останаха напълно незадоволителни и е излишно да ги коментирам.“

Мисля, че ние преживяхме нещо подобно, но не толкова важен и сериозен е и проблемът с материализма на нашата епоха, който става свръхматериалистичен, когато се извършват церемониални действия, даващи възможност на определени духове да действат заедно с душите на починалите. От книгата на Ер. Гросе ние разбираме, че свръхматериалистично мислещият съвременен човек понякога си казва: «След като умра, аз непременно трябва да разполагам с такива места, от които да упражнявам въздействието както върху живите хора, които съм оставил на Земята, така и върху такива, които съм обучил да работят за мен.» Според автора, днес вече има много хора, чието влечение към материализма е толкова силно, че те се стремят към такива дейности, чрез които след смъртта си ще могат да упражняват въздействия и контрол върху материалния свят. И местата, където се практикува церемониалната магия, са инструментите, чрез които човекът си осигурява материална власт дори и след своята смърт.

Не мога да градирам по значимост проблемите, разгледани в книгата „Има ли хора без човешки Аз“, но лично за мен е много важно да насоча вниманието на читателите към един съществен момент от книгата на Ердмуд Гросе, който дава следния пример с малкото момиченце Лидия, лишено от човешки аз. От моя професионална гледна точка този пример е по-значителен за съвременния читател.

„Щефан Лебер, един от доцентите към Валдорфския семинар в Щутгарт обобщи този случай по следния начин: „При въпросното дете ставаше дума за едно момиче, което можа да изкара първата учебна година само защото учителката,

д-р Бетина Мелингер непрекъснато го държеше за ръка, тъй като в противен случай то само хапеше, дращеше и разрушаваше всичко около себе си. Това екстремно поведение стана повод, детето да бъде представено на учителската конференция. Очевидно нещата се свеждат до следното: Въпросното дете е непоносимо в класната стая. От предварителните изказвания можеше да се допусне, че детето трябва да се отдели от училището. Но съвсем не става така! Детската съдба приема друг ход, въпроснатата учителка се заема със задачата и в края на краищата детето продължава заниманията си в училището. Знае се, че тогава Рудолф Щайнер дълго време е останал вгледан в детето, милвайки го по главата, след което е настъпило трайно нормализиране на поведенческите разстройства. Задачата е била изпълнена и детето посещава училище в продължение на осем години.“ ние научаваме, че дрехите и ръцете на детето винаги са били много мръсни, понеже то е предпочитало в най-тесните места и ъгли на сградата. Абсолютно възможно е било включването на детето в процеса на преподаването. Учителката е забелязала, че то никога не плаче. Веднъж тя решила му подари кукла и скоро я намерила захвърлена на пода с откъсната глава. Тази учителка е имала възможност да чуе съветите на Рудолф Щайнер. Ето как протича срещата на момиченцето с него: „Когато детето, все още неизмито, беше представено на Рудолф Щайнер, той се вгледа в очите му, взе го взе на ръце, и то избухна в плач. Рудолф Щайнер попита: „Често ли плаче?“. - „Не, изобщо не плаче.“ После той даде няколко препоръки и учебният час продължи. В поведението на детето не настъпиха никакви промени, докато не се случи едно драматично събитие. В часа по музика детето трябваше да бъде заключено в класната стая, понеже то не можеше да пее заедно с другите. И тогава съучениците му в залата за пеене видяха, как детето, улавяйки

се за перваза, се провира през прозореца на първия етаж. Ужасена, Бетина Мелингер се втурна в стаята и успя да го задържи. Момичето остана напълно спокойно. То не разбира надвисналата опасност и явно не беше на себе си. После то беше прехвърлено в помощния клас на д-р Шуберт. Когато Рудолф Щайнер отново посети училището, първият му въпрос беше: „Къде е нашето проблемно дете?“ – „В помощния клас; нито аз, нито другите учители можем да отговорим за него.“ – Обаче Рудолф Щайнер възрази: „Това дете Ви принадлежи лично, то учи във Вашия клас!“

Според Шефан Лебер, това дете е попаднало във Валдорфското училище, за да срещне своята учителка и самия Рудолф Щайнер, който й е вдъхнал духовната сила, за да може да преодолее трудния период в живота си. Ердмут Гросе привежда този пример, за да аргументира твърдението си, че има хора, лишени от свой Аз, които въпреки това живеят в човешки тела. Той сам поставя въпроса: Имат ли тези безазови хора свой Ангел, който ги води в живота? И сам отговаря утвърдително.

Парещи и болезнени са въпросите, които изплуват в съзнанието на четящия съвременник, който ще се запознае с опита на Ердмут Гросе. Самият той признава, че не може да даде отговор на всеки от тях, но тази книга си заслужаваше да бъде издадена, за да стигне до ръцете на читателя. И аз отново благодаря на издателите, защото опитът на Ердмут Гросе е изключително полезен за разрешаването на болезнени съвременни проблеми, произтичащи от състоянията на разхлабване на телата и тяхното обсебване от противодействащите сили. И най-вече защото днес е толкова необходимо да разпознаваме истината от неистината за случващото се около нас.

*Иглика Ангелова*

## Марк Гринголс и Логика на сърцето

През Ноември 2022г. в София се проведе въвеждащ семинар по „Логика на сърцето“ с водещ - Марк Гринголс от Израел. „Логика на сърцето“ е метод, създаден от Армен Тоугу и основан върху антропософията, най-вече книгата на Рудолф Щайнер „Как се постигат познания за висшите светове“. Марк Гринголс е ученик на Армен Тоугу и блестящ преподавател. Той изучава и преподава методи на „Логиката на сърцето“ от 2013 г. През 2015 г. става един от основателите на група „Терапевтикум“ в Израел. Организира семинари по Съзерцателен диалог, развиващ Аз-а в Израел 2015г., Щутгард 2016-2017г. Участва в „Седмицата на мира“ в Естернщайн 2018-2019 г., Ереван 2022г. Организатор е на международна онлайн школа за изучаване методите на Логика на сърцето от април 2020г., школа в която има и българско участие. Логика на сърцето е една реално възможна практика за всяка една търсеща човешка душа. Тя е написана на езика на свободната воля, изхождайки от Аз-а. Според Марк Гринголс „Методът за изолиране на чувствата е като нощно пробуждане на Аза в духа. Това е активна волева стъпка на индивидуалността, която издига душата си до

Духа, уплътнявайки изолираното във външното до образ, до форма. Ражда се въпросът: кой ме води от жизнените събития към причините за тях? Аз пристъпвам към съзерцателен диалог, аз срещам тези, които могат да ми отговорят на тези въпроси.“ А ето какво казва Марк Гринголс за работата си в София: „Скъпи приятели, бих искал да ви споделя моите впечатления от двудневния семинар за запознаване с методите на „Логиката на сърцето“, да ви разкажа за пълноценното време, което прекарах тук и как Ноември в София може да е топъл от срещите с хора. Участниците бяха от различни възрасти - имаше антропософи с над 30 годишен опит, млади хора, които за първи път са на такава среща. Работихме с участниците за балансиране на душевни преживявания чрез активността на индивидуалността на човека: отделяне на чувствата, съзерцателен диалог, драма. Това се случи на семинара „тук и сега“. А изправянето пред себе си изисква смелост. Беше магия, която се случваше точно пред очите ми. Но това е реалност - Пробуждане за мисленето на сърцето.“

*Цвета Мишкова*

## Семинар по Логика на сърцето през януари 2023

На 13 и 14 Януари 2023г. предстои семинар по „Логика на сърцето“ с Марк Гринголс в София. Този метод е създаден преди 30 години от Армен Тоугу и вече направи своите първи стъпки в България.

„Логика на сърцето“ позволява да се решат практически задачи от външния живот, разкривайки вътрешния им дълбок смисъл. Логика на сърцето очаква нови участници, готови за съзнателна работа със своя Аз.

**За повече информация и записвания:**  
Красимира Калчева – 0878 90 93 12  
Цвета Мишкова – 0882 95 35 50.

В Антропософския дом  
в Стара Загора ще има празник  
послушай приближаващите  
**Рождество и Коледа**  
на 17-ти декември (събота) от 10.30  
часа.

Ще бъде представена пиесата  
„Изгонването от Рая“  
Още в програмата: лекция, еврими-  
мия, рецитал, разговор в кръг на  
тема „Сто години от изгарянето на  
първия Гьотеанум“

В Антропософския дом  
в Стара Загора всяка вечер от  
25.12 до 06.01 от 18.30 часа ще  
се събира група за 12-те Святи  
нощи

Вестник „Антропософски вест“ е  
създаден по идея на Диана Демирева  
с помощта на Георги Акабалиев и  
Недялко Абаджиев през 1999 г. През  
първите две години, преди учредява-  
нето на Антропософското Общество  
в България, излизат 12 броя. Този  
брой е номер 77, който излиза след  
основаването на АОб. Така общо, от  
самото начало до днес, са издадени  
89 броя.

## АНТРОПОСОФСКИ ГРУПИ

### ВАРНА

Антропософска група  
„**Михаилова ковачница**“  
Радослава Ангелова  
тел. 0878 478 638

### СОФИЯ

Група „**Михаил**“  
Лалка Фингарова, тел. (02) 868 99 49;  
0888 263 741

Група към обучението по  
„**Антропософска терапия чрез  
пеење**“

Ул. „Х. Димитър“ 13  
Цвета Мишкова 088295 3550  
Красимира Калчева 0878 909 312

Антропософски кръг „**Аристотел**“  
Доц. д-р Иванка Кирова,  
тел. (02) 831 78 74

Група „**Рудолф Щайнер**“  
Александър Бояджиев  
тел. 0888 406 095

Група „**Ариадна**“  
Юлиан Андонов  
тел. 088 662 6489

Група „**ЛОГОС**“  
Константин Йорданов  
тел. 0894 515 355

Група „**Космософия**“  
Лиана Антонова, тел. (02) 856 67 35

**Курсове по антропософска  
социална арт-терапия**

За връзка:  
Снежана Бечева 0887 049 946  
Вихра Калапишева 0887 152 335.

### СТАРА ЗАГОРА

Група „**Антропос-С София**“  
Дора Петрова, тел. (042) 643 500

Група „**Рудолф Щайнер**“  
Георги Акабалиев, тел. 0878 398 509

Социална художествена терапия  
„**Дъгата на Дочка**“  
Дора Петрова, тел. (042) 643 500

### БУРГАС

Антропософска група  
Димитър Колев 0889 611 444

### ЯМБОЛ

Група „**Светлина**“  
д-р Ива Манева, тел. 0887 179 057

### ПЛЕВЕН

Група „**Михаил**“  
Моника Хаджиева тел. 0878 250 730

### ПЛОВДИВ

Група „**Мани**“  
Тони Кюмюджиян-0888992862  
Мартин Атанасов-0883604339

**ФОНД за НАБИРАНЕ  
на СРЕДСТВА**  
за закупуване на  
Антропософски дом  
в София (към АОб)

**Дарителски сметки:**  
BGL BG24UNCR76301075590031  
USD BG10UNCR76301175509595  
EUR BG07UNCR76301475508630

Текуща наличност: 6175 лв.

За контакти:

Георги Акабалиев – 0878 398 509  
Александър Бояджиев – 0888 406 095  
**БЛАГОДАРИМ !**

Скъпи приятели, уважаеми  
читатели на „Антропософски вест“,  
Всеки, който желае да изкаже мнени-  
е или коментар по разискваните в  
настоящия и бъдещите броеве на вест-  
ника теми, може да ни пише на е-mail:  
[vestnik@aobg.org](mailto:vestnik@aobg.org) . **Очакваме ви.**  
**От редакцията**

### РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Веселина Велкова  
Христина Ангелова  
Георги Акабалиев  
Тел: 0897 728885  
е-mail: [vestnik@aobg.org](mailto:vestnik@aobg.org)  
уебсайт: [www.aobg.org](http://www.aobg.org)

Отговорност за съдържанието на  
публикуваните материали носят  
единствено техните автори.